

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Alžběta Chudárková

Dítě jako zvlášť zranitelná oběť trestného činu

Diplomová práce

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Dítě jako zvlášť zranitelná oběť trestného činu* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 15. dubna 2021

Alžběta Chudárková

Poděkování

Na tomto místě bych moc ráda poděkovala JUDr. Petře Masopust Šachové, Ph.D. za vedení práce a cenné rady, které mi poskytla. Dále bych chtěla poděkovat všem respondentům, kteří byli ochotni věnovat mi svůj čas a podělit se o své zkušenosti. Velké díky patří i mým nejbližším za podporu po dobu celého studia.

Seznam použitých zkratk

Doporučení	Doporučení CM/Rec(2018)8 Výboru ministrů členským státům o restorativní justici ve věcech trestních, přijato Výborem ministrů dne 3. října 2018 na 1326. setkání náměstků ministrů
ESLP	Evropský soud pro lidská práva
EÚLP	Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících
OČTR	orgány činné v trestním řízení
OSPOD	orgán sociálně právní ochrany dětí
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
PČR	Policie České republiky
PMS	Probační a mediační služba
Registr	Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů
RJ	restorativní justice
Směrnice	Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25. 10. 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 15. 3. 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV)
TČ	trestný čin
TŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TZ	Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ÚPD	Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte
ZA	Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
zákon o PČR	Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů
zákon o PMS	Zákon č. 527/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
zákon o soc. sl.	Zákon č. 108/2006 S., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů
ZOTČ	Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
ZPPPOTČ	Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
ZZO	zvlášť zranitelná oběť

Obsah

Seznam použitých zkratk	4
Úvod	8
1. Základní pojmy	10
1.1. Oběť a poškozený a vzájemný vztah těchto pojmů	10
1.1.1. Oběť	10
1.1.2. Poškozený	10
1.1.3. Rozlišení pojmů poškozený a oběť	11
1.2. Zvlášť zranitelná oběť	11
1.3. Dítě jako zvlášť zranitelná oběť	12
1.4. Restorativní justice	12
2. Viktimologický pohled na děti jako oběti trestných činů	14
2.1. Viktimizace	14
2.1.1. Sekundární viktimizace	14
2.2. Principy pomoci dětským obětem	15
3. Jednotlivá práva dětských obětí	17
3.1. Zvláštní přístup k oběti a zákaz diskriminace	17
3.2. Zásada spolupráce	18
3.3. Právo na poskytnutí odborné pomoci	20
3.3.1. Psychologické a sociální poradenství	22
3.3.2. Právní pomoc a poskytování právních informací	22
3.3.3. Restorativní programy	24
3.4. Právo na informace	27
3.5. Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím	29
3.6. Právo na ochranu soukromí	31
3.7. Právo na zabránění kontaktu oběti a pachatele	31
3.8. Podání vysvětlení a výslech	32
3.9. Právo na doprovod důvěrníkem	38
3.10. Prohlášení oběti o dopadu TČ na její život	38
3.11. Právo na peněžitou pomoc	39
3.12. Subjekty poskytující pomoc obětem	40
4. Návrhy de lege ferenda a další návrhy nelegislativní povahy ke zlepšení postavení dětských obětí	42
4.1. K ZOTČ obecně	42
4.2. Spolupráce subjektů a interdisciplinarita	42

4.3. Registr poskytovatelů pomoci obětem TČ	43
4.4. Právní pomoc	44
4.5. Možnosti využití restorativní justice	45
4.6. Informační povinnost	46
4.7. Zabránění kontaktu oběti s pachatelem	46
4.8. Výslech dětských obětí.....	47
4.9. Osvěta	48
Závěr.....	49
Seznam použitých zdrojů.....	51
Abstrakt	55
Klíčová slova.....	56
Příloha č. 1: Dotazník.....	57
Příloha č. 2: Odpovědi respondenta č.1 (R1), advokátka.....	58
Příloha č. 3: Odpovědi respondenta č. 2 (R2), advokát.....	59
Příloha č. 4: Odpovědi respondenta č. 3 (R3), soudce	60
Příloha č. 5: Odpovědi respondenta č. 4 (R4), státní zástupkyně	62
Příloha č. 6: Odpovědi respondenta č. 5 (R5), příslušník PČR (Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování), specialista na kriminalitu páchanou dětmi a na dětech	63
Příloha č. 7: Odpovědi respondenta č. 6 (R6), t. č. pracovnice PMS, poradkyně pro oběti TČ, nyní pracovnice organizace zaměřující se na poradenství a pomoc obětem TČ.....	64
Příloha č. 8: Odpovědi respondenta č. 7 (R7), pracovnice OSPOD.....	67
Příloha č. 9: Odpovědi respondenta č. 8 (R8), pracovnice PMS, specialistka na práci s mládeží ..	68
Příloha č. 10: Odpovědi respondenta č. 9 (R9), dětská klinická psycholožka.....	70
Příloha č. 11: Odpovědi respondenta č. 10 (R10), výzkumnice v oboru sociálních věd.....	71
Příloha č. 12: Kazuistika.....	72

Úvod

Ochrana obětí trestných činů je jedním z projevů zásady humanity, která patří mezi základní zásady trestního práva hmotného jako takového.¹ Péče o práva dětských obětí přináší oproti dospělým zvláštní požadavky s ohledem na jejich specifické potřeby. Jejich efektivní ochrana vyžaduje propojení problematiky právní také s dalšími obory jako je například psychologie a představuje výzvu pro mezioborovou spolupráci zúčastněných aktérů.

Škála trestné činnosti, která může být páčána na dětech, je poměrně široká a různorodá. V současné době pandemie koronaviru je palčivým tématem fenomén domácího násilí.² Počet případů u nás v souvislosti s pandemií vzrostl o 30–40 %, přičemž obětmi jsou často právě děti.³ Organizace poskytující pomoc dětským obětem zaznamenaly výrazný nárůst poptávky po svých službách.⁴ I mimo koronavirovou krizi situace není ideální. Centrum LOCIKA, z. ú., které se specializuje na děti zasažené domácím násilím, poskytlo v roce 2019 své služby 580 klientům.⁵ Služby dětského krizového centra ve stejném roce využilo 436 týraných, zneužívaných či traumatizovaných dětí.⁶ Jen mezi lety 2009 a 2019 bylo k smrti utýráno 73 dětí a 986 trpí v důsledku fyzického týrání trvalými následky.⁷ I s ohledem na uvedená data se domnívám, že problematika práv dětských obětí je mimořádně aktuální a je třeba na ni poukazovat a dbát na její řádný legislativní rámec a správnou aplikační praxi.

Cílem mé práce je zodpovědět na 5 výzkumných otázek:

1. Jsou práva dětí jako obětí trestných činů chráněna dostatečně?
2. Jaké problémy obsahuje aktuální právní úprava?
3. Jak je možné případné problémy řešit?
4. Zohledňuje právo specifika, která se pojí s dětmi jako obětmi trestných činů v rámci trestního řízení?

¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019, s. 42.

² Fenomén, který zahrnuje násilí fyzické, psychické, sociální, sexuální či ekonomické viz např. ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Moderní psychologie pro právníky: Domácí násilí, stalking, predikce násilí*. Praha: Grada, 2008, s. 10.

Domácí násilí můžeme z hlediska trestního práva posoudit jako různé TČ, u dětí se typicky bude jednat o TČ týrání svěřené osoby (§ 198 TZ), ale může vykazovat i znaky ublížení na zdraví (§ 145 TZ), znásilnění (§ 185 TZ) či dalších TČ viz PERSEFONA. *Co si představit pod pojmem domácí násilí* [online]. persefona.cz, [cit. 22. února 2021]. Dostupné na: <http://www.persefona.cz/co-si-predstavit-pod-pojmem-domaci-nasili>.

³ HRONOVÁ, Zuzana. *Život se v Česku opět zastavuje. Pro děti se uzavřená domácnost může změnit v trauma* [online]. zpravy.aktualne.cz, 9. října 2020 [cit. 22. února 2021]. Dostupné na: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/podzimni-lockdown-se-blizi-pro-mnohe-deti-se-uzavrena-domacn/r~4b83636e095a11eb8b230cc47ab5f122/>.

⁴ ČT24. *V krizi přibývá domácího násilí. Dopad má i na děti* [online]. 23. listopadu 2020 [cit. 22. února 2021]. Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3230164-v-krizi-pribyva-domaciho-nasili-dopad-ma-i-na-deti>.

⁵ CENTRUM LOCIKA. *Výroční zpráva 2019* [online]. centrumlocika.cz, [cit. 22. února 2021]. Dostupné na: <http://centrumlocika.cz/assets/user/VZ%20Locika%202019%2002%20A4.pdf>.

⁶ DĚTSKÉ KRIZOVÉ CENTRUM. *Výroční zpráva 2019* [online]. ditekrize.cz, [cit. 22. února 2021]. Dostupné na: https://www.ditekrize.cz/app/uploads/2020/06/vyrocní_zprava2019-kveten-mail.pdf.

⁷ VILDOVÁ, Blanka. Ochrana týraných, zanedbávaných a zneužívaných dětí (syndrom CAN) v teorii a praxi. *Právo a rodina*, 2019, č. 7–8. s. 9.

5. Jaké jsou praktické zkušenosti odborníků při práci s dětskými oběťmi?

Práce je rozdělena na úvod, čtyři kapitoly dále členěné na podkapitoly a závěr. V první kapitole vytyčuji základní pojmy, zvláštní pozornost je věnována odlišení pojmů oběť a poškozený. Druhá kapitola se věnuje viktimologickým aspektům dětských obětí, zejména sekundární viktimizaci. Ve třetí kapitole práce jsou rozebrána jednotlivá práva dle ZOTČ, případně navazující práva dle TR a zaměřuji se na specifika dětských obětí. V závěrečné čtvrté kapitole provádím zamyšlení nad možnými úpravami de lege ferenda i doporučeními nelegislativního charakteru.

Pro doplnění práce o praktičtější stránku jsem se obrátila s krátkým dotazníkem (viz Příloha č. 1) na instituce a odborníky napříč profesemi, které mohou v rámci svého pracovního zaměření přijít s dětskými oběťmi do styku či se teoreticky právy dětí zabývají.⁸ Otázky byly směřovány zejména na specifika práce s dětskými oběťmi a případné problematické aspekty aplikace ZOTČ a návrhy respondentů na jejich zlepšení. Do dotazníkového šetření se zapojilo celkem 10 respondentů, z toho 2 advokáti, soudce, státní zástupkyně, specialista na kriminalitu páchanou dětmi a na dětech z řad PČR, pracovnice PMS, pracovnice OSPOD, bývalá poradkyně pro oběti, nyní pracovnice organizace zaměřené na poradenství a pomoc obětem TČ, dětská klinická psycholožka a výzkumnice v oboru sociálních věd. Získané odpovědi byly s ohledem na ochranu soukromí respondentů anonymizovány. Respondentka č. 6 (R6) mi taktéž pro potřeby práce poskytla kazuistiku ze své praxe poradkyně pro oběti TČ (viz Příloha č. 12). Jsem si vědoma, že s ohledem na počet respondentů se nejedná o průzkum, ze kterého by bylo možné vyvozovat obecné závěry. Nicméně získané názory a zkušenosti vnímám jako malou sondu do aplikace ZOTČ a problematiky naplňování práv dětských obětí v praxi a považuji je za stěžejní součást práce a její přidanou hodnotu.

⁸ Bohužel řada dalších institucí, které jsem oslovila specializujících se na práci s dětskými oběťmi, jejichž poznatky by byly jistě podnětné, nebyla schopna, s ohledem na aktuální množství práce, se dotazníku zúčastnit – např. Centrum Locika, z.ú., Dětské krizové centrum, z. ú., ACORUS, z. ú., Sirius, o.p.s.

1. Základní pojmy

Úvodem práce považuji za nezbytné vymezit základní pojmy, se kterými bude dále pracováno. Zejména je nutné rozlišit pojmy obět' a poškozený. Dále definuji ZZO a dítě ve smyslu ZOTČ a koncept RJ.

1.1. Obět' a poškozený a vzájemný vztah těchto pojmů

1.1.1. Obět'

Pojem oběti zavedl do našeho právního řádu ZPPOTČ, ve srovnání s pojetím dle současného ZOTČ šlo o vymezení užší, ZPPOTČ pod tímto pojmem chápal pouze fyzickou osobu, které v důsledku TČ vznikla škoda na zdraví.⁹ V současné době obět' definuje ZOTČ jako svůj ústřední pojem v § 2 odst. 2, kde stanoví, že „*Obětí se rozumí fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil.*“. Kromě toho dle § 3 odst. 3 ZOTČ definuje tzv. nepřímou obět' tak, že „*Byla-li trestným činem způsobena smrt oběti, považuje se utrpěl-li v důsledku smrti oběti újmu, za obět' též její příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojenec, osvojitel, manžel nebo registrovaný partner, drub nebo osoba, které obět' ke dni své smrti poskytovala nebo byla povinna poskytovat výživu. Je-li těchto osob více, považuje se za obět' každá z nich.*“.

1.1.2. Poškozený

TŘ zná dvě kategorie poškozených. Obecně poškozeného definuje § 43 odst. 1 TŘ, který říká, že jím je „*Ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví¹⁰, způsobena majetková škoda¹¹ nebo nemajetková újma¹², nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil¹³*“. Kromě toho obsahuje TŘ i definici negativní, za poškozeného se podle § 43 odst. 2 „*nepovažuje ten, kdo se sice cítí být trestným činem morálně nebo jinak poškozen, avšak vzniklá újma není způsobena zaviněním pachatele nebo její vznik není v příčinné souvislosti s trestným činem.*“. Poškozený je pojmem práva procesního a v souladu s § 12 odst. 6 TŘ je jednou ze stran trestního řízení. V § 43 odst. 3 TŘ najdeme úpravu práv poškozeného jako subjektu adhezního řízení, který má nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy nebo vydání bezdůvodného obohacení, které mu byly trestným činem způsobeny.¹⁴

⁹ GRIVNA, Tomáš. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů. Komentář*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 11.

¹⁰ Ublížení na zdraví a těžkou újmu na zdraví chápeme ve smyslu § 122 TZ.

¹¹ § 2952 OZ.

¹² Zásah do osobní sféry oběti, zejména do jejích osobních zájmů v psychické či intimní oblasti apod., viz DURDÍK, Tomáš a kol. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 9 (§ 2).

¹³ § 2991 OZ.

¹⁴ ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEŽULOVÁ, Jana. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 264–265.

1.1.3. Rozlišení pojmů poškozený a oběť

Poškozený a oběť trestného činu mají mnoho společného, přesto nejde o zaměnitelné pojmy. Jak již bylo řečeno, poškozený je v pojmem procesním, zatímco oběť vychází z pojetí viktimologie, kriminologie, kriminalistiky a příbuzných oborů.¹⁵

Oběť je vnímána jako lidská bytost nadaná city a prožíváním, nemůže se jednat o osobu právnickou, která coby právní fikce není schopna prožívání újmy. Oběť však může být zároveň poškozeným.¹⁶ Ochrana je oběti poskytována nejen v těch případech, kdy byl TČ skutečně dokonán, ale i tehdy, pokud došlo pouze k přípravě či pokusu TČ, přičemž dle ZOTČ není rozhodující, zda je příprava TČ v konkrétním případě trestná či nikoliv.¹⁷ O poškozeném hovoříme výlučně v souvislosti s dokonáním TČ ve smyslu § 13 TZ. Práva obětí dle ZOTČ náleží i těm osobám, vůči kterým byl spáchán čin jinak trestný.¹⁸ Okruh potenciálních obětí je tak značně širší, než okruh poškozených ve smyslu TR.

Dalším rozdílem je, že poškozenému v § 43 odst. 5 TR výslovně poskytnuta možnost vzdát se svých procesních práv. Podobnou koncepci vzdání se postavení oběti v ZOTČ nenalezneme.

Poškozenému je nahrazována pouze újma, která vznikla přímo v příčinné souvislosti s TČ, zatímco u oběti je snaha i o předcházení druhotné újmy. Širším je pojem oběti také v tom smyslu, že za nepřímou oběť může být považován i pozůstalý, zatímco status poškozeného taková osoba mít nemůže. Oběť nemůže svá práva na rozdíl od poškozeného převést na jinou osobu.

Mezi obětí a poškozeným není možné udělat jasnou dělicí čáru, jedná se o pojmy, které se i přes zmíněné rozdíly do značné míry překrývají. Oběť má zpravidla i postavení poškozeného v trestním řízení. Je však důležité zdůraznit, že jde o rozdílný úhel pohledu na jedno a totéž, přičemž na oběť nahlížíme zejména jako na adresáta zvláštní péče a práv poskytovaných státem, na poškozeného jako na stranu trestního řízení.¹⁹

1.2. Zvlášť zranitelná oběť

Pojem ZZO do našeho právního řádu zavedl ZOTČ v § 2 odst. 4. Byť každá oběť je zranitelná, zákonodárce reagoval na poznatky viktimologie a za ZZO považuje takovou oběť, která má vysoké předpoklady stát se obětí a zároveň je u ní vyšší pravděpodobnost závažné psychické újmy způsobené viktimizací.²⁰

¹⁵ JELÍNEK, Jiří. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 16.

¹⁶ DURDÍK, Tomáš a kol. *Zákon o obětech trestných činů: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 6–7. (§ 2).

¹⁷ GRIVNA, Tomáš In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 26. (§ 2).

¹⁸ Tamtéž s. 23.

¹⁹ Tamtéž s. 12–14.

²⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Jak posuzovat zranitelnost oběti. *Právo a rodina*, 2013, č. 6, s. 6.

1.3. Dítě jako zvlášť zranitelná oběť

Děti jsou typickým příkladem ZZO, přičemž status zvláštní zranitelnosti je jim přiznáván automaticky ze zákona. Pod pojmem dítě rozumíme v souladu s § 126 TZ a čl. 1 ÚPD osobu mladší 18 let, bez ohledu na to, zda nabyla zletilosti již dříve.²¹ Potřeba chránit dítě nad rámec práv poskytovaných „běžným“ obětím vychází z poznatku, že osobnost dítěte není ještě zcela vyprofilovaná, dítě se nachází v období utváření předpokladů pro úspěšný vstup do dospělosti, kdy TČ a trauma s ním spojené může jeho vývoj podstatně narušit.

Zvláštní zranitelnost je dána také jejich omezenou schopností zvládnání stresu a nižšími řečovými kompetencemi oproti dospělým. Mladiství již na tom v tomto ohledu mohou být lépe, nicméně trauma je postihuje ve věku hledání vlastní identity, který pocity ztráty kontroly po TČ výrazně ztěžují.²²

Prakticky problematickou situací může být stav, kdy dítě získá status ZZO v období před dosažením 18. roku věku a v průběhu trestního řízení dosáhne zletilosti. V takových případech je nutné posoudit nejpozději v den následující po 18. narozeninách, zda oběť může být považována za zvlášť zranitelnou i podle některého jiného písmene § 2 odst. 4 ZOTČ.²³

Práva dětí jsou v některých ohledech posílená ještě nad rámec práv všech ostatních obětí. Konkrétně jde o nutnost výslechu dítěte speciálně vyškolenou osobou zakotvenou v § 20 odst. 2 ZOTČ nebo nárok na právní pomoc poskytovanou bezplatně zmocněncem dle § 51a TR.

Specifikem dětských obětí, které vystupují zároveň v postavení poškozeného je zejména skutečnost, že musí být pro nedostatek plné svéprávnosti dle § 45 odst. 1 TR v trestním řízení zastoupeny, a to buď zákonným zástupcem nebo opatrovníkem. Zákonným zástupcem nezletilého je primárně rodič²⁴, případně osvojitel²⁵ nebo poručník²⁶. V případě, kdy jeden z rodičů spáchal TČ ke škodě vlastního nezletilého dítěte, nemůže práva poškozeného dítěte zastávat druhý z rodičů a dítěti je nutné ustanovit opatrovníka.^{27,28}

1.4. Restorativní justice

V rámci práce bych se ráda dotkla také rozvíjejícího se konceptu RJ, ve kterém spatřuji v oblasti práce s oběťmi obecně, ale také s dětskými oběťmi nevyužitý potenciál.

²¹ GRIVNA, Tomáš In. GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 28. (§ 2).

²² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Jak posuzovat zranitelnost obětí. *Právo a rodina*, 2013, č. 6, s. 11.

²³ DURDÍK, Tomáš a kol. *Zákon o obětech...*, s. 17 (§ 2).

²⁴ § 865 a násl. OZ.

²⁵ § 832 a násl. OZ.

²⁶ § 878 odst. 2 OZ.

²⁷ § 892 odst. 3 OZ.

²⁸ ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEŽULOVÁ, Jana. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 300. (§ 45).

Howard Zehr definuje RJ jako „proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.“²⁹

RJ se snaží odpovědět na otázky jako kdo byl TČ zasažen, jaké jsou potřeby oběti, jakou formou je vhodné jednotlivé účastníky zapojit do procesu nápravy narušených lidských vztahů.³⁰ Můžeme říci, že jde o systém řešení trestné činnosti, které nemá za cíl nahradit stávající fungování trestního řízení, ale spíše jej doplnit o jiný úhel pohledu. Neexistuje ani jediný univerzální restorativní model, ale každý stát k restorativním principům přistupuje individuálně a hledá vlastní cestu využití restorativních řešení TČ.³¹

Významným dokumentem z dílny Rady Evropy je Doporučení, které ve své preambuli zdůrazňuje, že RJ napomáhá naplnit zájmy a potřeby stran vyváženě a spravedlivě. Uznává legitimní zájem oběti na tom mít v trestním řízení silnější hlas a vyzdvihuje nutnost podnitit u pachatele přijetí odpovědnosti za TČ. Doporučení reflektuje také ÚPD a počítá tedy s využitím prvků RJ i u dětí.

Přínosem Doporučení je zakotvení obecných principů RJ, mezi které řadí v čl. 13 a 14 princip participace, náhrady újmy, dobrovolnosti, zdvořilého dialogu, spravedlivé péče o potřeby a zájmy účastníků či vyhnutí se dominanci. V čl. 15 je zdůrazněno, že restorativní přístup nemá upřednostňovat zájmy oběti ani pachatele. Čl. 16 zakotvuje stěžejní zásadu dobrovolnosti přístupu k restorativnímu řešení. Doporučení počítá v čl. 24 i s využitím restorativních přístupů u dětí, a to včetně obětí. Z perspektivy dětských obětí je důležitý také čl. 26 zdůrazňující nutnost informovaného souhlasu a dobrovolnosti, restorativního řešení se nesmí účastnit osoba, která by nebyla schopna pochopit smysl procesu.

Využití RJ je předjímáno i v čl. 12 Směrnice, který členským státům zakládá povinnost zajistit obětem přístup k bezpečným a kvalifikovaným službám RJ.

²⁹ ZEHR, Howard. *Úvod do restorativní justice*. Sdružení pro probaci a mediaci v justici, Praha: 2003. s. 26.

³⁰ Tamtéž s. 26–27.

³¹ RESTORATIVNÍ JUSTICE. *Strategie restorativní justice pro Českou republiku* [online]. restorativni-justice.cz, 23. 3. 2021 [cit. 26. března 2021]. Dostupné na: <https://restorativni-justice.cz/strategie-restorativni-justice-pro-ceskou-republiku/>.

2. Viktimologický pohled na děti jako oběti trestných činů

Ráda bych problematiku práv dětí zasadila do kontextu viktimologie³². TČ je jevem, který má zásadní vliv na vnímání a prožívání dětí, jejichž osobnost je mimořádně křehká. Není podle mě možné k problematice přistupovat z čistě juristického hlediska, ale je nutné na situaci pohlížet komplexně a snažit se minimalizovat další zásahy do psychiky dětí s přihlédnutím k jejich vyšší zranitelnosti.

2.1. Viktimizace

Viktimizací rozumíme proces zraňování a poškozování oběti. Obecně rozlišujeme 2 fáze viktimizace. Primární představuje újmu, která je oběti způsobována v přímé souvislosti s TČ, jejím původcem je výlučně pachatel a u oběti vyvolává rány fyzického, finančního a emocionálního charakteru. U dětských obětí s ohledem na jejich psychickou nevyzrálou hrají významnou roli zejména rány emocionální. Sekundární viktimizace je fází, která se nemusí vyskytnout vždy a snahou řady práv zakotvených v ZOTČ je jí předejít. Není spojena s jednáním pachatele, ale jedná se o další, nadbytečné zraňování oběti, kterému je možné se vyvarovat.³³ Někteří odborníci odlišují ještě viktimizaci terciální, která představuje nenávratné poškození psychiky oběti, která není schopna se s traumatem vyrovnat.³⁴

2.1.1. Sekundární viktimizace

Definici nalezneme i v samotném ZOTČ v § 2 odst. 5. Vzniká až ve stádiu po TČ v důsledku přístupu OČTŘ a dalších orgánů zde vypočtených. Sekundární viktimizace se vůči dítěti mohou dopustit i jiné osoby než zde uvedené, typicky rodina, nicméně na zákonné úrovni není možné regulovat její vznik v rámci soukromoprávních vztahů.³⁵

Sekundární viktimizace způsobuje *sekundární rány* výlučně psychického charakteru a představuje zintenzivňování újmy primární a její znovuprožívání.

Za příčiny dle Čírtkové nepovažujeme okolnosti, které se nevyhnutelně pojí s každým TČ a souvisejícím trestním řízením,³⁶ ale představuje chybnou reakci společnosti a institucí na viktimizaci primární.³⁷

³² Věda, jejíž počátky sahají do 50. let minulého století, je součástí kriminologie a obrací svou pozornost na oběti trestných činů viz GRIVNA, Tomáš. a kol. *Kriminologie*. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 120.

³³ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada Publishing, 2007, s. 12–16.

³⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 102.

³⁵ DURDÍK, Tomáš a kol. *Zákon o obětech...*, s. 27. (§ 2).

³⁶ Například setkání s pachatelem nebo nedostatečné právní znalosti, které v oběti vyvolávají pocity nejistoty a ztráty kontroly.

³⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 61–63.

Sekundární rány tvoří tři druhy pocitů, každé dítě a jeho prožívání je však individuální a mohou se u něj objevovat odlišné reakce.

1. Pocit nespravedlnosti může u dítěte vyvolat řada okolností trestního řízení jako nedostatek informací, časté odročování soudních jednání nebo chybějící oficiální instituce zastřešující znovuzачlenění do normálního života.³⁸
2. Pocit nedůstojnosti je často způsoben necitlivým přístupem OČTŘ k dítěti nebo extenzivním a necitlivým medializováním případu. Vhodným ilustračním příkladem je obecně známá tzv. kuřimská kauza, během níž docházelo k masové medializaci nerespektující soukromí nezletilých obětí. V rámci zpravodajství byly zveřejňovány záběry týraných chlapců i jejich osobní údaje. I tyto skutečnosti byly jedním z podnětů k přijetí tzv. náhubkového zákona č. 52/2009 Sb., který novelizoval TŘ a významně posílil ochranu soukromí nezletilých obětí ve snaze zabránit jejich sekundární viktimizaci.³⁹ Pocity ponížení typicky vyvolává také necitlivě vedený výslech, k tomu blíže v podkapitole 3.8.
3. Pocit izolace bývá důsledkem reakce okolí oběti na proběhlý TČ. Nezřídka blízcí neví, jak adekvátně reagovat, což dítě může utvrzovat v tom, že TČ nezvratně změnil jeho dosavadní život.⁴⁰

Z poznatků viktimologie o prožívání újmy vyplývá, že jde o vysoce individuální záležitost. Pokud jde o dosažení pocitu spravedlnosti v rámci trestního řízení, rozlišujeme spravedlnost distribuční a procedurální. Distribuční se odráží v samotném výsledku trestního řízení, tedy rozhodnutí o vině a trestu pachatele. Procedurální zahrnuje férové jednání a zacházení s obětí v průběhu trestního řízení a z hlediska dosažení satisfakce a smíření oběti se ukazuje jako rozhodující.⁴¹ Právě proto je citlivý a odborný přístup OČTŘ a dalších subjektů k dítěti zásadní pro co nejuspěšnější vyrovnání se s traumatem a návrat do normálního života.

2.2. Principy pomoci dětským obětem

I přes nutnost individuálního přístupu odborníci definovali 3 obecné principy pomoci. Prvním je *princip zmocňování oběti*, zejména podpora rozhodování o sobě samém. Oběť následkem TČ propadá pocitům bezmoci a ztráty kontroly nad životem. Palčivěji se tato otázka může dotýkat právě dětí, za které ve většině případů rozhodují dospělí. Účinným nástrojem v tomto ohledu může být možnost učinit prohlášení o dopadu TČ na život dítěte, blíže viz podkapitola 3.10.⁴² Dalším je *princip komplexní pomoci*. TČ představuje pro dítě psychosociální krizi, ze které vyplývají potřeby

³⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 103–104.

³⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.

⁴⁰ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 104.

⁴¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 135–137.

⁴² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Aktuální principy pomoci obětem trestných činů a násilí. *Právo a rodina*, 2018, č. 9, s. 4–5.

různého druhu. Je nutné, aby tyto potřeby byly pokryty v celé škále, dítě musí mít k dispozici komplex služeb právních, psychologických i sociálních. Uvedené druhy potřeb by měly být dle § 4 ZOTČ dítěti poskytnuty. *Princip reálného času* reaguje na sekundární viktimizaci a zdůrazňuje, že TČ traumatizace pro oběť většinou teprve začíná a její potřeby se v čase proměňují, na což je nutné reagovat. Základem by měla být komunikace s dítětem o jeho aktuálních potřebách a zaměření se na ně. Známkou toho, že se nejedná o pouhou teoretickou konstrukci je, že princip byl inspirací pro vznik případových manažerů pro oběti, kteří působí například v Bílém kruhu bezpečí jako tzv. klíčoví sociální pracovníci a jejich funkcí je koordinace služeb poskytovaných obětem.⁴³ Poměrně zdařilým promítnutím tohoto principu do právní úpravy dle mého názoru je § 3 odst. 2 ZOTČ.

⁴³ Tamtéž s. 5–6.

3. Jednotlivá práva dětských obětí

Následující kapitola si klade za cíl rozebrat a kriticky zhodnotit ZOTČ z hlediska dětských obětí. S ohledem na rozsah práce a její zaměření není mým cílem jednotlivá práva dopodrobna popsat, ale spíše je stručně charakterizovat a zaměřit se na možná úskalí a aplikační problémy ve vztahu k dětem či naopak na příklady dobré praxe. Práva zakotvena v ZOTČ často úzce navazují na procesní úpravu dle TR, proto tam, kde je to vhodné, rozebírám i tato ustanovení. V rámci rozboru budu poukazovat na názory odborníků zjištěné pomocí provedeného dotazníku a kazuistiku.

3.1. Zvláštní přístup k oběti a zákaz diskriminace

ZOTČ zakotvuje v § 3 odst. 2 zásadu citlivého, individuálního a diferenciovaného přístupu k oběti spolu se zásadou prevence sekundární viktimizace. S ohledem na zvláštní zranitelnost dětí to lze jen pozitivně kvitovat. OČTR, ale i další subjekty, které s dětmi v průběhu trestního řízení přichází do styku, by měly zejména respektovat jejich osobnost a důstojnost, přistupovat nim obzvláště šetrně a vycházet jim dle možností vstříc. Zásada taktéž apeluje na individualizovaný přístup k obětem.⁴⁴ Zákon obsahuje demonstrativní výčet subjektů a orgánů, pro které zásada platí. Kromě výslovně jmenovaných se povinnost vztahuje i na střediska PMS.⁴⁵

Zvláštní postavení dětských obětí je zdůrazněno i v preambuli Směrnice, která v odst. 14 odkazuje na Listinu základních práv a svobod EU a ÚPD a nutnost postupovat vždy v nejlepším zájmu dítěte. Dětské oběti by tak měly být plnohodnotnými nositeli práv, která jim Směrnice přiznává a tato práva mají mít možnost vykonávat dle schopnosti vytvářet si vlastní názor.

Diferencovaný přístup je u dětí obzvláště důležitý. Při práci s nimi je nutné vždy zhodnotit konkrétní situaci a veškeré úkony přizpůsobit jejich věku a rozumové vyspělosti. Na důležitost zásady upozorňovali respondenti opakovaně. R3 například uvedl *„Zejména jde o přístup k oběti jako takové. Oproti jiným obětem musí člověk daleko více přemýšlet o citlivosti celé situace. Myslím si, že nějaké základní parametry práce s dětskou obětí (ať již v pozici svědka či poškozeného) by měli zvládat nejen specialisté na práci s dětskou obětí, ale všichni policisté, státní zástupci a soudci. Zvláštní přístup k dítěti by měl být zachován i pokud vystupuje „pouze“ v pozici svědka, nikoli oběti, vzhledem k tomu, že mezi jejich postavením nemusí být jasná hranice a rozdíl se mohou stírat.“*

V této souvislosti je vhodné upozornit na to, že jiný přístup budou vyžadovat děti různých věkových kategorií. Je logické, že děti ve věku adolescentů budou spíše schopny pochopit průběh a podstatu trestního řízení i svých jednotlivých práv oproti dětem v mladším věku, u kterých je nezbytně nutné mnohem více pracovat se zákonným zástupcem, případně opatrovníkem.

⁴⁴ GRIVNA, Tomáš. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 37. (§ 3).

⁴⁵ DURDÍK, Tomáš a kol. *Zákon o obětech...*, s. 35. (§ 3)

Příklad nevhodného vyhodnocení situace a nesprávného přístupu k nezletilé oběti ze strany OČTŘ nabízí kazuistika (viz Příloha č. 12), kdy 16letý chlapec (oběť domácího násilí ze strany nevlastního otce) sám navštívil pracoviště PČR, aby podal trestní oznámení, přičemž byl policistou poučen, že má přijít znovu za doprovodu zákonného zástupce. Takovýto přístup kriticky narušuje zásadu zvláštního přístupu. Jednak neexistuje zákonný důvod, proč by nemohl trestní oznámení podat sám nezletilý. Zároveň dochází k dalšímu nedůvodnému prohlubování jeho viktimizace.⁴⁶ Kazuistika dokresluje, že u trestné činnosti páchané na dětech nelze postupovat podle obecného vzorce, ale je nutné vždy v konkrétním případě zhodnotit osobnost oběti a přizpůsobit jí postup na míru.

Zásadu zvláštního přístupu je nutné aplikovat ve spojení se zásadou zákazu diskriminace, která představuje její negativní podobu. Specifický přístup k obětem tak na druhou stranu nesmí znamenat přístup selektivní či nějakým způsobem z(ne)výhodňující určitou skupinu obětí na základě rasy, pohlaví nebo dalších kritérií, která se obsahově shodují s důvody diskriminace vymezenými v § 2 zákona č. 198/2009 Sb., antidiskriminačního zákona, ve znění pozdějších předpisů.⁴⁷

Zásadu považuji za zásadní proklamaci, která by měla být pro všechny subjekty základní optikou, jak na dětskou oběť nazírat. I přesto, že základní účel ZOTČ není v úvodních paragrafech výslovně vyjádřen, je jím i dle důvodové zprávy zlepšení postavení obětí a snaha o to, aby s nimi bylo ze strany OČTŘ a dalších subjektů zacházeno citlivě a nedocházelo k prohlubování viktimizace.⁴⁸ Mám za to, že stěžejní při aplikaci kteréhokoli ustanovení ZOTČ vůči dětem, je neustálé zvažování vhodného postupu v konkrétní situaci právě s apelem na nejlepší zájem dítěte.

3.2. Zásada spolupráce

Odstavec pátý § 3 ZOTČ zavedl zákonné zakotvení nutnosti spolupráce OČTŘ a subjektů poskytujících pomoc obětem. Je pochopitelné, že OČTŘ nedisponují znalostmi, kapacitami, ani prostředky potřebnými k tomu, aby mohly pokrýt celou škálu potřeb obětí, proto je pro zajištění řádné péče zásadní efektivní nastavení spolupráce orgánů. Spolupracovat by OČTŘ měly nejen s poskytovateli pomoci obětem TČ, kteří jsou zapsáni v Registru, ale i s důvěrníky dle § 21 ZOTČ či zmocněnci dle § 50 a 51 TŘ.⁴⁹

Zásada spolupráce patří v aplikační praxi mezi jedny z nejproblematictějších oblastí. Tuto premisu podporují nejen odborné publikace, ale i mnou provedený dotazník. Pro ilustraci lze uvést

⁴⁶ Dochází k sekundárnímu zraňování dětské oběti viz pocit nespravedlnosti v podkapitole 2.1.1.

⁴⁷ GRIVNA, Tomáš In GRIVNA, Tomáš a kol., s. 37. (§ 3).

⁴⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (§ 1).

⁴⁹ JELÍNEK, Jirí. *Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou*. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 45–46. (§ 3).

zkušenosti pracovníků PMS, dle kterých spolupráce v některých částech republiky funguje pouze částečně či vůbec. Pracovníci PMS upozorňují na to, že ne všude je spolupráce nastavena ideálním způsobem.⁵⁰

K obdobným závěrům dospěla i viktimizační studie zaměřená na oběti kriminality, která zkoumala hodnocení aplikace ZOTČ odborníky z praxe, která jako jeden ze 3 hlavních aplikačních problémů identifikovala nedostatečnou interdisciplinaritu. Jako možné řešení stávající situace byl představen návrh na zřízení centralizované instituce („Trauma centrum“), která by měla za úkol mapovat rozložení služeb po republice a jejich regulaci. Mohla by taktéž sloužit jako platforma pro komunikaci jednotlivých subjektů.⁵¹

Na nedostatečnou spolupráci bylo odkazováno i v rámci dotazníku. Pracovnice OSPOD (R7) uvedla „*Interdisciplinarita je nutná, je součástí práce s dětskými oběťmi. Stále vnímáme nedostatek specializovaných odborníků.*“. V rámci interdisciplinarit by mohl lépe fungovat přenos informací.“ Také ze strany advokátů byl kladen důraz na tuto zásadu, R2 uvedl, že sám v praxi spolupracuje s celou řadou odborníků „*to, čím si oběti procházejí, totiž nemůže postihnout jedna profese, jeden odborník.*“. R1 také apelovala na nutnost intenzivnějšího proškolení dětských lékařů o tom, jak postupovat při kontaktu s obětí, jakým způsobem vést dokumentaci a jak rozpoznat domácí násilí a sexuální zneužívání.

Z výše uvedeného lze usuzovat, že zákonné zakotvení zásady spolupráce v ZOTČ je kýženým cílem, ale její provedení do praxe je často problematické a chybí zejména jednotná koncepce postupů i rozsahu spolupráce mezi jednotlivými orgány, a to jak na úrovni oběti obecně, tím spíše u dětských obětí, které mají specifické potřeby.

Návrhem pracovníků PMS na zlepšení současné situace jsou platformy pro setkávání odborníků, tzv. týmů pro oběti. Týmy by mohly představovat místo pro komunikaci, vzájemné předávání zkušeností, mapování situace v lokalitách, příležitost pro navázání širších spoluprací nebo také medializace problematiky obětí a rozšiřování povědomí mezi laickou veřejností. Mezi navrhované členy týmů patří zástupci státních i nestátních organizací.⁵² Zastřešovat fungování by měl koordinátor po vzoru tzv. Victim Liaison Officers, kteří působí jako styční pracovníci pro pomoc obětem ve Velké Británii.⁵³

⁵⁰ FAMĚROVÁ, Renata, Petr HÝL, Tomáš KELLNER a Marie ŠVADLENOVÁ. *Sborník mezijoborové spolupráce* [online]. Probační a mediační služba, 2018 [cit. 7. března 2021]. Dostupné na: https://www.pmscr.cz/download/projekty_PZJII_SBORNIK_MEZIOBOROVE_SPOLUPRACE_201106.pdf. s. 4.

⁵¹ ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Oběti kriminality: Poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 55.

⁵² OČTR, dále advokáti, subjekty neziskového sektoru, zdravotnická zařízení a zástupci příslušného města a městské policie, případně taktéž lokálně působící psychologové.

⁵³ FAMĚROVÁ, Renata, Petr HÝL, Tomáš KELLNER a Marie ŠVADLENOVÁ. *Sborník...*, s. 8.

Demonstrovat dobrou praxi v této oblasti můžeme na několika již existujících týmech pro oběti, které v současné době vznikají poměrně nahodile na regionální úrovni a reagují na specifika daných oblastí. Fungující a zaběhnutá platforma existuje například již od roku 2011 v Hradci Králové, která v rámci svých aktivit mimo jiné pořádá případové konference, kdy se zástupci spolupracujících subjektů setkávají s obětí.⁵⁴ Poměrně zajímavým příkladem je i tým fungující v Ostravě, který inicioval vznik tištěných materiálů pro oběti a jejich rodiny i odborníky pracující s oběťmi. Právě ostravský tým má taktéž pozitivní zkušenosti s programem pro dětské oběti, v rámci kterého se podařilo speciálně vyškolit odborníky k poskytování řádné a včasné pomoci dětským obětem.⁵⁵ Osobně považuji vznik specializovaných týmů pro dětské oběti za jednu z nejlepších možností, jak zlepšit současnou situaci.

Na potenciál zřízení „multitýmů“ pro dětské oběti upozornil i R3, který zmínil, že již delší dobu úspěšně fungují multitýmy pro mladistvé pachatele a pozitivně kvitoval jejich existenci i pro dětské oběti. *„Přínos těchto týmů vidím hlavně ve vzniku vztahů mezi jednotlivými specialisty a orgány. Interdisciplinarita je podle mě poměrně velká výzva, jak věci dělat společně a správně a navzájem si pomoci.“*

Ukázkou dalšího pozitivního příkladu na poli spolupráce jednotlivých subjektů může být i příprava informačního materiálu pro děti v případech domácího násilí, kdy dochází k vykázní pachatele, na kterém společně pracuje PČR s Centrem Locika, z. ú. s intervenčním centrem.⁵⁶

Zdrojem inspirace v oblasti spolupráce subjektů pro náš může být také zahraniční právní úprava. V Řecku byly v roce 2017 zřízeny nezávislé kanceláře „Houses of the Child“, kde mohou děti, které se staly oběťmi sexuálního násilí podat svou výpověď, a kde se jim dostane holistických a specializovaných služeb.⁵⁷

3.3. Právo na poskytnutí odborné pomoci

V § 4 ZOTČ nalezneme obecné zakotvení práva oběti na poskytnutí odborné pomoci, to je dále konkretizováno v § 5, který stanovuje, v jakých případech je oběti poskytnuta pomoc bezplatně. § 6 ZOTČ následně upřesňuje právní pomoc a poskytování právních informací.

Zákonodárce formy odborné pomoci rozděluje na psychologické a sociální poradenství, právní pomoc a poskytování právních informací a restorativní programy. Zároveň časově vymezuje období poskytování služeb na dobu již před zahájením trestního řízení až do doby po jeho

⁵⁴ Tamtéž s. 18.

⁵⁵ Tamtéž s. 22–23.

⁵⁶ NYKLOVÁ, Blanka a MOREE, Dana. *Násilí na ženách v souvislosti s covid-19: Výzkumná zpráva* [online]. Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2021 [cit. 7. března 2021]. Dostupné na: <https://www.soc.cas.cz/publikace/nasili-na-zenach-v-souvislosti-s-covid-19>. s. 65.

⁵⁷ PAPAIOANNOU, Effie, Martha CHATZOPOULOU, Moustaka DIMITRA a Popa CECILIA. *Restorative Justice in Cases Involving Child Victims in Greece* [online]. Terre des hommes, 2020 [cit. 7. března 2021]. Dostupné na: https://childhub.org/sites/default/files/library/attachments/Report%20Greece_iRestore_3feb%20high-res%20%20%281%29%20%281%29.pdf. s. 7.

skončení. Pomoc tedy má být obětem poskytována, když to situace vyžaduje, bez ohledu na počátek či konec trestního řízení. Domnívám se, že takovéto nastavení je optimální, vzhledem k tomu, že potřeby obětí, obzvláště dětských je třeba saturovat v co nejširší míře a není možné tyto služby vázat na formalizovaný proces trestního řízení, ale je třeba pružně reagovat na aktuální situaci.

Dle mého názoru výslovné zakotvení práva na poskytnutí uvedené škály odborné pomoci lze považovat za zákonné provedení principu komplexní viktimologické pomoci popsaného v podkapitole 2.2. Je však také nezbytně nutné, aby současně byla plně naplňována i zásada spolupráce subjektů zakotvená v § 3 ZOTČ, a docházelo k řádnému informování dětských obětí i jejich zákonných zástupců o jejich právech tak, aby pomoc mohla být skutečně efektivní.

Otázkou zůstává, zda je aktuální nastavení systému pomoci dostatečně přehledné jednak pro dětské oběti a jejich zákonné zástupce, ale i pro samotné poskytovatele pomoci a OČTŘ. V současnosti je právní úprava roztržštěná a pomoc je upravena ve 4 různých zákonech - psychologické a sociální poradenství pokrývá zákon o soc. sl., právní pomoc probíhá dle podmínek ZA a zbylou pomoc reguluje samotný ZOTČ nebo zákon o PMS.

Samotná Směrnice v odstavci 38 preambule zdůrazňuje, že pomoc má být poskytována různými prostředky bez přílišných formalit a s dostatečným geografickým pokrytím.

I tento aspekt se v praxi ukazuje jako problematický, ve viktimitační studii, kterou realizovala Roubalová, byla diskutována mimo jiné problematika nedostupnosti pomoci a nerovnoměrného rozložení poskytovatelů pomoci. Dotazovaní experti poukazovali na to, že jednotlivé složky často nemají přehled o činnosti ostatních poskytovatelů, proto na ně ani nemohou oběti odkazovat. Zde se opět projevuje i problematika nedostatečného naplňování zásady spolupráce ve smyslu § 3 ZOTČ.⁵⁸ I v rámci dotazníku pracovnice PMS (R8) podotkla, že „*Problémem zůstává, že dostupnost služeb (odborníků, terapeutů), kteří jsou schopni pracovat s traumatem je v rámci republiky různá.*“

Ráda bych zde upozornila na projekt organizace Dům tří přání, z. ú., která vytvořila unikátní on-line mapu⁵⁹, ve které mohou děti a rodiny v náročné životní situaci snadno vyhledat vhodnou odbornou pomoc mezi téměř 1000 poskytovateli. K vytvoření mapy organizaci vedly zkušenosti vlastních klientů „*Slycháváme od nich, jak je složité se zorientovat v možnostech odborné pomoci a nalézt organizaci, která je specializovaná na problematiku, se kterou se dítě nebo rodina potýkají.*“⁶⁰

⁵⁸ ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Oběti kriminality: Poznatky z viktimitační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 55.

⁵⁹ Mapa je dostupná na www.ohrozenedite.cz.

⁶⁰ DŮM TŘÍ PŘÁNÍ. *Unikátní mapa Ohrožené dítě pomáhá dětem a rodinám v krizové životní situaci* [online]. dumtriprani.cz., 4. února 2020 [cit. 29. března 2021]. Dostupné na: http://www.dumtriprani.cz/wp-content/uploads/2020/02/tz_ohrozene-dite_dum-tri-prani.pdf.

Odbornou pomoc dětem poskytují subjekty zapsané do Registru⁶¹ ve smyslu § 48 odst. 1 ZOTČ. Nutnost podobných aktivit ze strany neziskového sektoru pouze ilustruje nedostatky státem vytvořeného Registru, blíže viz podkapitola 3.12.

3.3.1. Psychologické a sociální poradenství

Oblast sociálního poradenství se zaměřuje na poskytnutí pomoci ve specifické sociální situaci, která vznikla nebo byla prohloubena viktimizací oběti a zahrnuje poradenství základní a odborné. Jedním z komponentů odborných sociálních služeb je i poskytování právních informací, částečně se tedy překrývá s právní pomocí.⁶² Právní služby mohou subjekty poskytovat pouze bezplatně.⁶³ V oblasti poskytování pomoci dětským obětem má mezi zapsanými subjekty poskytujícími sociální služby významné postavení zejména Dětské krizové centrum, z.s. či Bílý kruh bezpečí, z.s.

V souvislosti s odbornou pomocí bylo respondentkou R1 upozorněno i na problematiku nedostatečné psychologické a psychiatrické pomoci pro dětské oběti „*Psychologové a psychiatři jsou přetížení, mají dlouhé objednací lhůty ... Zejména u dětské psychiatrie a psychologie je velký nedostatek volné kapacity – oběti potřebují častější konzultace než jednou za dva měsíce.*“

3.3.2. Právní pomoc a poskytování právních informací

Právní pomoc zahrnuje zastupování oběti v řízení před soudy, udělování právních rad nebo sepisování právních podání. ZOTČ dále v § 6 odst. 2 stanoví, že právní pomoc za mohou za úplatu poskytovat pouze advokáti v souladu se ZA. Původně návrh ZOTČ zahrnoval i možnost poskytování právní pomoci právníky akreditovaných subjektů. Návrh se ale setkal s odporem ze strany České advokátní komory. Namítáno bylo, že díky dotacím, které jsou státem akreditovaným subjektům poskytovány, by docházelo fakticky k soustavnému poskytování právních služeb za úplatu, což náleží výsostně advokátnímu stavu.⁶⁴

Rozdíl mezi poskytováním právní pomoci a právních informací není z dikce zákona zřetelný. Poskytování právní pomoci by mělo zahrnovat především zastupování v trestním řízení advokátem, případně právníkou osobou, která může být zmocněncem poškozeného ve smyslu § 50 a násl. TR. Poskytování právních informací má představovat poskytování informací o jednotlivých právech dle ZOTČ. Tyto informace mohou dětem poskytnout i akreditované

⁶¹ Registr poskytovatelů vede Ministerstvo spravedlnosti ČR a je dostupný na <https://otc.justice.cz/verejne/seznam.jsf>.

⁶² GRIVNA, Tomáš. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s 42. (§ 4).

⁶³ DURDÍK, Tomáš a kol. *Zákon o obětech...*, s. 53. (§ 6).

⁶⁴ GRIVNA, Tomáš. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s 43. (§ 4).

subjekty a střediska PMS.⁶⁵ V případě, že je dítě zastoupeno advokátem se pravděpodobně služby budou překrývat.

Pokud má dětská oběť zároveň postavení poškozeného (§ 43 TŘ), má právo uplatňovat celou škálu práv, která jí TŘ nabízí a být v řízení zastoupena zmocněncem, kterým je nejčastěji advokát. Práva nezletilých poškozených vykonává zákonný zástupce nebo opatrovník (§ 45 odst. 1 TŘ), ten má také právo zvolit poškozenému dítěti zmocněnce, který může zároveň být i důvěrníkem ve smyslu § 21 ZOTČ (blíže v podkapitole 3.9.). Zvláštní postavení nezletilých poškozených je zdůrazněno v § 51a odst. 2 TŘ, dle kterého mají vždy bez dalšího právo na bezplatné právní zastoupení zmocněncem. Jedinou výjimkou z uvedené zásady, zakotvenou jak v § 51a odst. 2 TŘ, tak i v § 5 odst. 1 ZOTČ je, že na bezplatné zastoupení nezletilý nárok nemá, pokud se jedná o TČ zanedbání povinné výživy (§ 196 TZ). Důvodová zpráva k ZOTČ se v tomto ohledu omezuje pouze na konstatování, že „*byť jde o děti, vzniká především následek v podobě neplacení výživného*“ a upozorňuje, že by bezplatné zastupování v těchto případech vedlo k nadměrné zátěži akreditovaných subjektů i státu, který jim poskytuje dotace vzhledem k tomu, že se jedná o statisticky jeden z nejčastěji stíhaných TČ.⁶⁶ Byť se jedná o poměrně zásadní zásah do práva dětských obětí na bezplatnou obhajobu, právě s ohledem na četnost tohoto TČ jsem názoru, že výjimka je opodstatněná. K tomuto názoru se přikláním i s vědomím toho, že závažné případy zanedbání povinné výživy, kterými by dítěti vzniklo nebezpečí nouze⁶⁷ nebo trvale nepříznivý následek⁶⁸ představují případy, kdy děti na bezplatnou právní pomoc nárok mít budou.⁶⁹

Závažným nedostatkem, který se v praxi objevuje a na který považuji za nezbytné upozornit, je neustanovování zmocněnců ZZO, kdy výjimkou nejsou ani dětské oběti, případně nejednotnost postupu při jejich ustanovování. Primárně dle § 51a odst. 4 TŘ má právo zvolit si zmocněnce sám poškozený, respektive v případě dětských obětí tak činí v souladu s § 45 odst. 1 TŘ za něj zákonný zástupce nebo opatrovník. Teprve v případě, kdy není dětské oběti zmocněnec zvolen, by jím měl předseda senátu nebo v přípravném řízení soudce ustanovit advokáta ze seznamu poskytovatelů pomoci obětem TČ nebo není-li to možné a účelné, jiného advokáta. V praxi však mohou nastat situace, kdy ani přes veškeré řádné poučení zákonní zástupci nezletilé oběti nepochopí, že oběť má skutečně nárok na právní zastoupení zdarma.⁷⁰ Na mezery při aplikaci

⁶⁵ DURDÍK, Tomáš a kol. *Zákon o obětech...*, s. 43. (§4).

⁶⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, (§ 5).

⁶⁷ Nedostatek základních prostředků potřebných pro život.

⁶⁸ Následek, který nelze odstranit tím, že pachatel alimentační povinnost dodatečně zcela splní.

⁶⁹ DURDÍK, Tomáš a kol. *Zákon o obětech...*, s. 48–49. (§ 5).

⁷⁰ HRDÁ, Lucie. *V procesu ustanovování zmocněnců panuje na soudech naprostá libovůle*. [online]. ceska-justice.cz, 8. 3. 2020 [cit. 17. března 2021]. Dostupné na: https://www.ceska-justice.cz/blog/v%e2%80%afprocesu-ustanovovani-zmocnencu-panuje-soudech-naprosta-libovule/?fbclid=IwAR1mFUkKevvEqFHiAp8T_8C6A1UvEGaI9C7yg8_Xx8U6REnFAk5zPz5EeX4.

tohoto postupu upozornili oba respondenti z řad advokátů, R1 uvedla „*Problémem je, že soudy neustanovují samy od sebe zmocněnce poškozeným nezletilým, ani u nejzávažnějších trestných činů, pokud jim ho nezvolí zákonní zástupci. Ze zákona tato povinnost sice nevyplyvá, ale soudy tak učinit mohou a nedělají to. Nezletilá oběť pak zůstane v podstatě bez právního zastoupení, protože opatrovník (OSPOD) nemá právní vzdělání, neumí oběť připojit s nárokem na náhradu škody v trestním řízení apod.*“. R2 k této problematice dodal „*U dětí vnímám problém především v souvislosti s tím, kdo a jak by měl hájit jejich zájmy. Často jim není ustanoven opatrovník/ zmocněnec z řad advokátů; a pokud ano, tak se s ohledem na vyšší odměny dle advokátního tarifu své roli příliš nevěnuje, popř. není dostatečným odborníkem na danou problematiku.*“.

Pokud odhlédneme od krajních případů, pak stále nešvarem v této oblasti zůstává nejednotnost postupu soudů při ustanovování zástupců. Dle pokynu Ministerstva spravedlnosti by správně měly postupovat tak, že v souladu s § 51a odst. 4 TŘ vyberou ze seznamu advokátů zapsaných v Registru v příslušném okresu, konkrétně takového, který následuje po advokátu ustanoveném v předchozím případě (řazeno dle „veřejného ID“). Zároveň mají okresní a krajské soudy povinnost vést vlastní evidenci ustanovovaných zmocněnců. Advokátka Hrdá, která prověřovala dodržování této praxe pražskými soudy zjistila, že pouze 3 z nich postupují v souladu se zákonem a metodikou Ministerstva spravedlnosti. Ostatní soudy nejsou jednotné v tom, na základě jakého klíče zmocněnce ustanovovat, případně ani nevedou žádný seznam ustanovených zmocněnců. Poněkud alarmující jsou také čísla, kolikrát soudy zástupce takovýmto způsobem ustanovily, 4 ze 14 soudů uvedly, že nikdy, nejvyšší číslo pak bylo 5 ustanovených zmocněnců za rok.⁷¹ Můj názor je takový, že podobná nekoncepčnost postupů a neaktivita soudů nesvědčí o dobré praxi ve vztahu k ZZO. K možným návrhům na změnu současného stavu se blíže vyjádřím v kapitole 4.

3.3.3. Restorativní programy

ZOTČ prostě konstatuje, že subjekty zapsané v Registru mohou obětem poskytovat restorativní programy bez jakéhokoli bližšího vymezení. Ani komentářová literatura není v tomto ohledu obsáhlá, omezuje se na sdělení o možnosti využití programů, upozornění na nutnost citlivého pojetí a riziko sekundární viktimizace. Zároveň uvádí, že jediným poskytovatelem v ČR je v současné době PMS.⁷² Ta provádí mediaci mezi obětí a pachatelem dle zákona o PMS jako dobrovolné setkání řízené mediátorem, jenž má za cíl zmírnit následky TČ a motivovat pachatele k přijetí zodpovědnosti.⁷³

⁷¹ Tamtéž.

⁷² DURDÍK, Tomáš a kol. *Zákon o obětech...*, s. 183. (§ 22).

⁷³ PMS. *Mediace mezi obětí a pachatelem* [online]. pmscz.cz, [cit. 19. března 2021]. Dostupné na: https://www.pmscr.cz/images/clanky/pms_letak_mediace_www_s.pdf.

V našich podmínkách jsou taktéž u mladistvých pachatelů poměrně úspěšně využívány rodinné skupinové konference, do kterých jsou kromě oběti a pachatele zapojeny i další osoby (typicky členové rodiny).⁷⁴

Naopak uplatnění RJ u dětských obětí je u nás dosud neprobádanou oblastí. Na mezinárodní úrovni se tématice věnuje zejména Tali Gal. Ta ve své knize argumentuje, že pokud chceme dodržovat práva dětí v trestním řízení a zároveň naplňovat jejich potřeby, může být RJ vhodným modelem. Má za to, že kombinace jednotlivých práv a potřeb dětí tvoří 4 kategorie, které je třeba během trestního řízení naplnit, a to nejlepšího zájmu, kontroly, procedurální spravedlnosti a ochrany.⁷⁵ Konstatuje, že cílem klasického retributivního trestního řízení není uzdravovat a rehabilitovat oběti. Dle jejího názoru je více orientované na pachatele, prokázání jejich viny a potrestání.⁷⁶ S tímto názorem se plně ztotožňuji, ostatně se stačí podívat na definici účelu TR v § 1, byť v posledních letech (právě například i díky přijetí ZOTČ) je do trestního procesu zařazováno více restorativních prvků.

Zároveň poukazuje na to, že načasování trestního řízení nerespektuje proces vyrovnání se s TČ ze strany dítěte. Celkovou zkušeností s trestním řízením tak pro dítě mohou být pocity bezmoci, nedostatku kontroly a odcizení.⁷⁷ RJ dle jejího názoru poskytuje dítěti možnost být aktivním partnerem při řešení TČ a pachateli přijmout plnou zodpovědnost za spáchaný čin, případně nabídnout dítěti omluvu. Zároveň však nepopírá ani možná rizika restorativního přístupu, zejména nebezpečí sekundární viktimizace v případě, kdy restorativní program není dostatečně připraven a odborně veden, nebo pokud je dítě jakkoliv tlačeno k účasti nebo odpuštění pachatelů. Poukazuje na to, že mezi obecné potřeby obětí patří dostat příležitost ke smysluplné participaci na řízení, náhrada emocionální i materiální škody a spravedlivé a férové zacházení. Pokud je proveden správně, má dle jejího názoru restorativní proces potenciál naplnit všechny tyto potřeby. Zároveň také přiznává, že využití RJ u závažnějších TČ není dostatečně prozkoumáno, zejména u případů

⁷⁴ TOMÁŠEK, Jan a kol. *Rodinné skupinové konference*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 58.

⁷⁵ GAL, Tali. *Child Victims and Restorative Justice: A Needs-Rights Model*. Oxford University Press, Inc., 2011, s. 103.

⁷⁶ Tamtéž s. 104.

⁷⁷ Tamtéž s. 105–106.

domácího násilí či sexuálních deliktů.⁷⁸ Odkazuje na omezené zahraniční zkušenosti využití RJ pro dětské oběti i u těchto typů deliktů na Novém Zélandu, v Austrálii⁷⁹ a Kanadě⁸⁰.

Za nezbytné prvky k dosažení satisfakce dětí byly identifikovány dostatečná příprava, respektující přístup, zapojení dětí do procesu rozhodování a pokud možno dosažení upřímné omluvy od pachatele. Jako podstatné vnímám i zdůraznění, že děti nesmí za žádných okolností být nuceny k odpuštění pachatelů a jejich účast na jakémkoli restorativním programu musí být vždy dobrovolná.⁸² Restorativní přístup také nemusí nezbytně proběhnout za přítomnosti pachatele. Naopak obzvláště v případě závažnějších TČ proti dětem je vhodné zamezit jejich setkání, ledaže by si dítě výslovně přálo jeho přítomnost. Výhodou restorativních řešení je také možnost individuálního přístupu.⁸³ Závěrem autorka poukazuje, že by bylo chybné restorativní přístupy k dětským obětem vnímat jako rutinní praxi, ale spíše by měly být doplňkem trestního řízení a bylo by vhodné vytvářet specifické programy pro dětské oběti, případně zaměřené na konkrétní typy TČ proti dětem s přihlédnutím ke všem jejich zvláštním potřebám.⁸⁴ S tímto pohledem se plně ztotožňuji a jsem pro, aby obdobný přístup byl prosazován i v našem právním prostředí.

Na názor ohledně využití RJ u dětských obětí jsem se ptala i v dotazníku. Negativní postoje byly některými respondenty vysloveny zejména k případnému setkání dítěte s pachatelem, ke kterému by dle nich s ohledem na možnou sekundární viktimizaci nemělo docházet (R1, R7, R10). Ostatní respondenti se k potenciálu využití RJ stavěli kladně a spatřují v ní potenciál. R2 i R6 zdůraznili, že k dítěti by nemělo být přistupováno primárně jako k důkaznímu prostředku. Respondenti upozorňovali, že je nezbytné přistupovat ke každému případu individuálně a hodnotit potenciální přínos restorativního přístupu, s čímž plně souhlasím.

⁷⁸ Tamtéž s. 119–120.

⁷⁹ Restorativní konference byla provedena například u 9leté oběti sexuálního zneužívání ze strany bratra. Poté, co se dívka svěřila otci, byla navíc obviněna, že bratra svedla. Rozhodla se však zúčastnit konference, kde konfrontovala bratra i otce ohledně svých pocitů a dostalo se jí od obou omluvy.

Poukázáno bylo také na to, že u dětských obětí může být problematická účast rodičů kteří mohou mít tendenci do průběhu restorativního programu nadměrně zasahovat a kýženého účelu pak není dosaženo.

⁸⁰ Zde proběhl tzv. Family Group Decision-Making Project. Tyto restorativní konference řešily mimo jiné i násilí na dětech a i přesto, že proběhly mimo trestněprávní rovinu, ukázaly poměrně pozitivní výsledky. Hlavním cílem nebyla náprava škody vzniklé TČ, ale byly zaměřeny na zajištění bezpečnosti dětí a vytvoření bezpečnostního plánu. Typicky se jich účastnilo pouze dítě a jeho rodina. Kladně byla hodnocena přítomnost podporující osoby (u nás by mohlo jít o důvěrníka či zmocněnce), dále také nutnost řádné přípravy a flexibility koordinátora. Většina zúčastněných hodnotila účast na konferenci příznivě. Na základě dotazníku, který měl odhalit případnou skrytou viktimizaci bylo zjištěno, že stav 16 z 26 dětí se díky ní zlepšil. Výzkumníci, kteří se projektem zabývali tak došli k závěru, že ani případy domácího násilí a sexuálního zneužívání by neměly být apriori z restorativního řešení vynechávány.

⁸¹ Tamtéž s. 126–148.

⁸² Tamtéž s. 150.

⁸³ Tamtéž s. 154–155.

⁸⁴ Tamtéž s. 163.

3.4. Právo na informace

Právo na informace má zásadní význam, neboť dítěti zaručuje orientaci v pro něj jinak nesrozumitelném komplexu práv, která mu náleží a procesu trestního řízení. Dětské oběti jsou specifické zejména v tom, že je nutné poučit jednak samotného nezletilého způsobem, který bude odpovídat jeho věku, rozumové a volní vyspělosti, psychickému stavu i povaze a závažnosti TČ (§ 13 ZOTČ), ale zároveň také jeho zákonného zástupce (v případech, kdy není pachatelem).

Obecné zakotvení povinnosti poskytnout oběti srozumitelným způsobem potřebné informace a umožnit jejich plné uplatnění najdeme v § 3 odst. 4 ZOTČ, přičemž na žádost má poučení proběhnout i opakovaně. Podrobněji je právo na informace upraveno v § 7 až 13 ZOTČ. Informace můžeme teoreticky dělit dle toho, zda jsou orgány povinny je oběti poskytnout na žádost či i bez její žádosti a dále dle toho, zda je orgány poskytnutí písemně nebo i ústně. Nejširší informační povinnost má PČR/policejní orgán⁸⁵, výčet informací, které jsou povinny oběti poskytnout ihned při prvním kontaktu s ní najdeme v § 8 odst. 1 ZOTČ.⁸⁶ Všechny informace musí oběť obdržet písemně, zároveň informace zakotvené pod písmeny a) až d) mají orgány povinnost oběti také srozumitelně ústně vysvětlit, zatímco u informací dle písm. e) až l) je tato povinnost založena až pokud o to oběť výslovně požádá. Na výslovnou žádost jsou poskytovány i další informace zakotvené v § 11 ZOTČ, a to zejména o průběhu trestního řízení či propuštění obviněného z vazby či trestu odnětí svobody.

Smyslem a účelem právní úpravy není zahltit oběť „přebytečnými“ informacemi, které není schopna vstřebat. V tomto ohledu považuji za pozitivní snahu rozdělit informace na takové, které musí být oběti srozumitelně ústně vysvětleny vždy bez dalšího a které nikoli. Podat dítěti jednoduché a pochopitelné poučení se v praxi ukazuje jako jedna z největších výzev aplikace ZOTČ. Problémy v této oblasti v dotazníku zdůrazňovali odborníci napříč profesemi. Advokátka (R1) uvedla „*Oběti jsou často poučovány v době, kdy vůbec nevnímají, co se po nich chce, jsou ve stresu, prezentovaný rozsah oprávnění je natolik široký, že je oběť není schopna přijmout a uchopit, či není ve stavu, kdy by si byla schopna sama najít advokáta.*“ Negativní zkušenost sdílela i R6 „*Dále se mi také stalo, že jsem byla v pozici poradkyně pro oběti TČ upozorněna Policií at' nepoučuji oběti o jejich právech, že si je Policie v poučí sama.... Policie v praxi oběti spíše nepoučuje, samozřejmě to závisí člověk od člověka, ale mám pocit, jako by měli strach, aby se oběti náhodou nedověděli více informací, než je potřeba.*“ nebo soudce (R3) „*Oběti vzhledem k tomu, kolik mají práv, nejsou poučovány takovým způsobem, aby mohly svá práva efektivně uplatňovat. Ve vztahu k dětským obětem je to posunuto o to, že se samotným dítětem musíme nakládat jako s obětí a umožnit jí realizaci práv*

⁸⁵ O policejním orgánu hovoříme až ve chvíli, kdy již probíhá trestní řízení, policista však může s obětí přijít do kontaktu i před jeho zahájením, v takových případech postupuje nikoli dle TR, ale dle zákona o PČR.

⁸⁶ GRIVNA Tomáš. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 43. (§ 4).

přiměřeně jejímu věku. Tzn. k sedmnáctileté oběti přistupujeme téměř jako k dospělému, jinak to bude u šestiletého dítěte.“

Informační povinnost netíží pouze PČR, ale taktéž státní zástupce, subjekty zapsané v Registru, další orgány veřejné moci a zdravotnická zařízení. Subjekty zapsané v Registru by měly dle § 9 ZOTČ informovat zejména o jimi poskytovaných službách, mají však povinnost poučit dítě i obecně o jeho právech jako oběti dle ZOTČ, právech poškozeného dle TR a průběhu trestního řízení obecně. Komentářová literatura argumentuje, že stát se tímto nesnaží přenést povinnost ze státních orgánů na subjekty zapsané v Registru, ale konstatuje, že pomáhající subjekty mají zpravidla lepší schopnost obětem jejich práva srozumitelně vysvětlit a ty v ně také mají typicky větší důvěru.⁸⁷

Jsem názoru, že je podstatné poskytnout jak dětem, tak i jejich zákonným zástupcům informace o pro ně relevantních právech opakovaně. Myslím si však, že by zároveň neměly být snižovány požadavky na poučení ze strany PČR a její příslušníci by se neměli spoléhat na to, že oběti poskytne další srozumitelnější poučení některý ze subjektů zapsaných v Registru. Souhlasím však s úvahou zákonodárce, že pomáhající subjekty mají zpravidla lepší schopnost oběti předat informace přijatelnou formou a mají bohaté zkušenosti v komunikaci s různými typy obětí. Podporu opakovanému poučování oběti ostatně vyjádřila i R1, která uvedla „*Zlepšení by mohlo nastat v případě, že by byla oběť poučována o svých právech opakovaně a srozumitelněji.*“

Zároveň si myslím, že s ohledem na množství práv, složitost právní úpravy a nutnost zvláštního přístupu k dítěti musí být na poučující osoby kladeny vysoké nároky, aby poučení bylo dítěti poskytnuto adekvátním způsobem tak, aby bylo schopné skutečně pochopit, co se děje a využít nástroje, které mu ZOTČ nabízí. Obecně pro mladší děti bude primární předání informací ústním formou s vhodnou volbou jazykových prostředků, u starších dětí a zejména mladistvých pak již na významu nabývá i poučení písemnou formou.

Z hlediska formy bývá ze strany PČR často využíváno různých formulářů⁸⁸, které jsou dětem a zákonnému zástupci předloženy. Využívaný jazyk však považuji pro laiky za nesrozumitelný, tím spíše, když jsou poučovány děti.

Domnívám se, že i oblast poučování dětí o jejich právech je úzce provázaná se zásadou spolupráce. PČR by měla mít přehled o subjektech specializujících se na dětské oběti a v souladu s § 8 odst. 1 písm. b) předávat přímo kontakty na tyto subjekty, nikoli pouze odkazovat obecně na Registr. V ideálním případě by samozřejmě mezi sebou na regionálních úrovních měly jednotlivé

⁸⁷ Tamtéž s. 66. (§ 9).

⁸⁸ Viz například PČR. *Základní informace pro oběť trestného činu podle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů* [online]. policie.cz, [cit. 20. března 2021]. Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/dokumenty-a-odkazy-pro-obeti-trestnych-cinu.aspx>.

subjekty komunikovat a „vědět o sobě“, ideálním nástrojem k prohloubení spolupráce jsou dle mého multitymy viz podkapitola 3.2.

Jak již bylo uvedeno, u dětí je poučování ztíženo a v podstatě dublováno nutností poučit i zákonného zástupce, na němž pak také leží také volba toho, zda a v jaké míře budou práva dítěte uplatňována. Problematiku v provedeném dotazníku zdůraznil soudce (R3) „*Vždy v případech dětských obětí vystupují i zákonní zástupci, kteří by také měli být poučeni o všech právech, a to nejen o těch která vyplývají z pozice oběti, ale i poškozeného dle TŘ. Je třeba vždy vážit to, zda zákonný zástupce může a má uplatňovat práva dle ZOTČ.*“ i pracovnice PMS (R8) „*Byť je v naší organizaci kladen důraz na to, aby poškození měli možnost, prostor hovořit o dopadech trestného činu na jejich život, v případě dětských obětí jsou kontaktováni vždy jejich zákonní zástupci a záleží na jejich rozhodnutí, do jaké míry se uplatní práva dětských obětí.*“

3.5. Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím

Právo na ochranu před hrozícím nebezpečím představuje kompilaci práv zakotvených v jiných právních předpisech, na které ZOTČ odkazuje a blíže instituty neupravuje. Jedná se o úkony k zajištění bezpečí oběti, krátkodobou ochranu, vykazání osoby ze společného obydlí, předběžná opatření dle OSŘ, zvláštní ochranu svědka, utajení podoby a totožnosti svědka, předběžná opatření dle TŘ a evropský ochranný příkaz (§ 14 odst. 1–8 ZOTČ).

Ze systematického hlediska považuji za chvályhodný postup zákonodárce, který do ZOTČ začlenil alespoň odkazy na dostupné instituty, což dle mého usnadňuje orientaci obětí.

Významným pro děti v této oblasti je zejména v kontextu domácího násilí institut vykazání ze společného obydlí, který blíže upravují § 44–47 zákona o PČR. Institut umožňuje pod dobu 10 dnů od provedení vykazat násilnou osobu z bytu nebo domu společně obývaného s ohroženou osobou, pokud lze s ohledem na zjištěné skutečnosti důvodně předpokládat, že se dopustí nebezpečného útoku proti životu, zdraví nebo svobodě nebo zvláště závažného útoku proti lidské důstojnosti. Ve vztahu k ohrožené osobě se pak ze strany PČR uplatní poučovací povinnost o možnosti podat návrh na vydání předběžného opatření⁸⁹ a využití služeb v oblasti pomoci obětem násilí. V této souvislosti odkazují na příklad dobré praxe v podobě informačního materiálu pro dětské oběti popsany v podkapitole 3.2. I v tomto kontextu se ukazuje zvláště významnou zásadu spolupráce, kdy PČR do 24 hodin od vstupu do společného obydlí zasílá kopii záznamu o vykazání příslušnému intervenčnímu centru, které oběti do 48 hodin od doručení nabídne potřebnou pomoc. V případech, kdy ve společném obydlí žije nezletilé dítě, se kopie úředního záznamu ve stejné lhůtě zasílá i příslušnému pracovišti OSPOD.⁹⁰ Vykazání se současně ukazuje být poměrně hojně

⁸⁹ Dle § 400 a násl. zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, resp. dle § 88e TŘ.

⁹⁰ GRIVNA, Tomáš. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 97. (§ 14).

využívaným institutem, v loňském roce bylo využito v 1170 případech, což je o něco méně, než v letech 2013–2019, kdy se roční počet případů pohyboval okolo čísla 1300.⁹¹

Z dlouhodobějšího hlediska může dětem ochranu zajistit předběžné opatření ve věcech domácího násilí, jehož návrhovatелеm může dle § 403 odst. 2 ZŘS být i samotný nezletilý. Jeho jménem návrh podává zákonný zástupce, OSPOD, případně advokát na základě plné moci, má-li nezletilý pro její udělení potřebnou rozumovou a volní vyspělost. V souladu s § 403 odst. 3 ZŘS mají dokonce nezletilí starší 16 let pro řízení plnou procesní způsobilost.

Institut předběžných opatření nalezneme i v TŘ, kam byl zakotven právě díky novele ZOTČ s účinností od 1. 8. 2013. Předběžné opatření může být dle § 73 odst. 1 písm. d) TŘ jedním z opatření nahrazujících vazbu dle § 67 písm. a) či c) TŘ. Předběžné opatření lze dle současné právní úpravy uložit pouze obviněnému (§ 88 odst. 1 TŘ). Tato skutečnost je odborníky kritizována⁹² a osobně se taktéž přikláním k závěru, že by pro zajištění účinnější ochrany (nejen) dětských obětí ihned po činu by mělo být možné jich využít i ve vztahu k podezřelému. Z hlediska druhů předběžných opatření jsou pro dětské oběti významné zejména předběžná opatření dle § 88c písm. a) a b), která zamezují obviněnému ve styku s poškozeným či vstup do společného obydlí a jeho bezprostředního okolí. Předběžná opatření dle TŘ poskytují poměrně efektivní ochranu s ohledem na jejich trvání (dokud to vyžaduje účel, nejdéle do právní moci rozhodnutí, jímž se řízení končí dle § 88n TŘ) i případné sankce za neplnění, kdy v krajním případě lze vzít obviněného v souladu s § 88o písm. c) TŘ do vazby. Při přijímání novely ZOTČ byla diskutována i možnost postihu neplnění předběžného opatření v podobě TČ maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání dle § 337 TZ. Bylo však poukazováno na smysl institutu, kterým je ochrana poškozeného a společnosti, s ohledem na nějž je případné vzetí do vazby rychlejší a účinnější než prověřování spáchání TČ dle § 337 TZ. Například Jelínek byl jiného názoru a poukazoval na možnost podřazovat porušení předběžných opatření dle § 88e a 88d pod § 337 odst. 2 TZ. Judikatorně však bylo potvrzeno⁹³, že porušováním předběžného opatření ve smyslu této skutkové podstaty se rozumí předběžné opatření dle § 400 a násl. ZŘS nikoli dle TŘ.⁹⁴ Ztotožňuji se s názorem, který zaujal i zákonodárce, a to, že smyslu a účelu zákona a ochrany obětí (resp. poškozených) lépe vyhovuje postih předvídaný v § 88o TŘ. Nedostatkem předběžných opatření dle TŘ je zejména absence opravného prostředku proti rozhodnutí o jeho neuložení.⁹⁵

⁹¹ BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ. *Statistiky* [online]. domacinasili.cz, [cit. 20. března 2021]. Dostupné na <https://www.domacinasili.cz/rubrika/statistiky/>.

⁹² KALIBOVÁ, Klára a kol. *Zákon o obětech trestných činů Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb.*, (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR). Praha: In IUSTITIA o.p.s., 2016. s. 28.

⁹³ Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 17. 10. 2019, sp. zn. 11 To 310/2019.

⁹⁴ ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEŽULOVÁ, Jana. In GRŮVNA, Tomáš a kol. *Oběti ...*, s. 455. (§ 88o TŘ).

⁹⁵ KALIBOVÁ, Klára a kol. *Zákon o obětech...*, s. 28–29.

Pokud jde o vztah předběžných opatření dle TŘ k předběžným opatřením dle ZŘS, tyto jsou v zásadě autonomní a je na poškozeném, jaký typ ochrany si zvolí.⁹⁶

3.6. Právo na ochranu soukromí

V oblasti zákazu zveřejňování informací, které by umožňovaly zjištění totožností obětí ZOTČ v § 15 plně odkazuje na TŘ, který tuto problematiku upravuje v § 8a až 8d. Na důležitost ochrany soukromí dětí jsem již upozorňovala v souvislosti se sekundární viktimizací v podkapitole 2.1.1.

OČTŘ mají dle § 8a odst. 2 TŘ povinnost zvláště dbát na ochranu osobních údajů a soukromí osob mladších 18 let, včetně obětí. Stěžejním pro oběti v postavení poškozeného mladší 18 let je § 8b odst. 2 TŘ, který zakazuje zveřejňovat informace umožňující zjištění jejich totožnosti. Taktéž je dle § 8b odst. 3 TŘ zakázáno zveřejnění obrazových či zvukových záznamů nebo jiných informací o průběhu hlavního líčení, které by umožňovaly zjištění totožnosti dítěte. Nadto § 8b odst. 4 TŘ zakazuje zveřejnění pravomocného rozsudku prostřednictvím veřejných sdělovacích prostředků s uvedením osobních údajů dítěte jako je jméno, příjmení a bydliště.

Uvedená opatření k ochraně dítěte a jeho totožnosti považuji za žádoucí a dostačující. Ostatně ani v odborné literatuře či odpovědích respondentů jsem nezaznamenala k této problematice výtky.

3.7. Právo na zabránění kontaktu oběti a pachatele

Dětské oběti mají možnost požadovat po příslušných orgánech, aby bylo zabráněno jejich kontaktu s osobou, kterou označily za pachatele⁹⁷, přičemž ty mají obecně povinnost žádosti vyhovět.

Způsobů zabránění kontaktu oběti s pachatelem je hned několik, zařadit sem můžeme využívání audiovizuální techniky při výsleších dle § 111a TŘ, vyslychání svědků v nepřítomnosti osoby, proti níž se řízení vede dle § 209 odst. 1 TŘ nebo zřizování oddělených čekáren pro oběti v budovách soudů a dalších institucí.

V současné době bohužel stále v některých případech dochází k necitlivému přístupu předvolávání obviněných i obětí na stejný čas.⁹⁸ Ti se tak setkávají ve společných prostorách soudů. Negativně je hodnoceno i nedostatečné zabezpečení zabránění kontaktu obětí s pachatelem před a po provedení jednotlivých úkonů trestního řízení nebo při vstupu do budov a na chodbách.⁹⁹ Stále

⁹⁶ ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana. In GRŮVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 427–428. (§ 88e TŘ).

⁹⁷ Případně osobou podezřelou, nebo proti níž se vede trestní řízení v závislosti na jeho fázi.

⁹⁸ KOZÁK, Vítězslav. Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*, 2015, č. 9, s. 210.

⁹⁹ KALIBOVÁ, Klára a kol. *Zákon o obětech...*, s. 36.

také u nás není dostatečně naplněn požadavek čl. 19 odst. 2 Směrnice na zřizování samostatných čekáren pro oběti.

Problematika souvisí i s tzv. zvláštními způsoby dokazování dle TŘ, které představují výjimku z povinnosti orgánů vyhovět žádosti oběti tehdy, pokud to vylučuje povaha úkonu (§ 17 odst. 2 ZOTČ). Výjimka však orgány nezabavuje povinnosti zamezit kontaktu alespoň před a po samotném úkonu. Samotné zvláštní způsoby dokazování vykazují ve vztahu k dětem specifika. Nejvýraznější odchylku najdeme u konfrontace, kterou lze provést u dětí pouze výjimečně a je-li to k objasnění věci nezbytně nutné. Tváří v tvář pak nelze postavit dítě s obviněným u TČ proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti. V případě rekognice, vyšetřovacího pokusu, rekonstrukce a prověrky na místě se přiměřeně užijí pravidla pro výslech dětské oběti dle § 102 TŘ (blíže viz podkapitola 3.8.).

Domnívám se, že takováto úprava je vhodná, děti, které se staly obětí sexuálních deliktů, by neměly být za žádných vytaveny stresu z konfrontace s pachatelem. U ostatních úkonů je pak nutné dbát zvýšené ochrany dětí před nežádoucí traumatizací nevhodným postupem OČTŘ.

3.8. Podání vysvětlení a výslech

Podání vysvětlení či výslech dětské oběti je problematikou, která vykazuje řadu specifík. Úprava § 18–20 ZOTČ, která zajišťuje dětem především ochranu před sekundární viktimizací, úzce navazuje na procesní úpravu v TŘ. Dítě jakožto oběť v rámci trestního řízení typicky vystupuje zároveň v pozici svědka, tedy osoby, která svými smysly vnímala skutečnosti důležité pro trestní řízení.¹⁰⁰ V případech, kdy jsou děti oběťmi násilí, týrání či sexuálního zneužívání, je vedení výslechu obzvláště obtížné.¹⁰¹

§ 18 ZOTČ stanovuje, pravidlo, že otázky směřující do intimní oblasti oběti lze během výslechu klást pouze pokud je to nezbytné pro objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení. Komentářová literatura dodává, že pomocí teleologického či systematického výkladu lze dojít k závěru, že se ustanovení užije i na podání vysvětlení. Problematické je vymezení intimní oblasti, kterou zákon nijak blíže nespecifikuje. V případě, že oběť považuje otázku za zasahující do její intimní sféry, má možnost dle odst. 2 podat proti ní námitku.¹⁰² V této oblasti shledávám nedostatek právní úpravy. Jednak mám za to, že by ZOTČ měl intimní oblast blíže vymežit, byť jsem si vědoma, že to, co (ne)zasahuje do intimní sféry, může být vnímáno různě. Dále zejména u dětí, u kterých k druhotné viktimizaci postačuje právě i jeden nevhodně položený dotaz, nepovažuji

¹⁰⁰ FRYŠTÁK, Marek. Procesní postavení svědka (poškozeného) a jeho výslech v přípravném řízení. *Trestněprávní revue*, 2014, č. 10, s. 225–233.

¹⁰¹ BOUKALOVÁ, Hedvika, KOSTELNÍKOVÁ Zuzana, GILLERNOVÁ, Ilona a kol. In. BOUKALOVÁ Hedvika, GILLERNOVÁ Ilona a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Nakladatelství Karolinum, 2020, s. 198.

¹⁰² GRIVNA, Tomáš. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 119. (§ 18).

možnost obrany ex post za dostatečnou.¹⁰³ Naopak zakotvení povinnosti klást dotazy obzvláště šetrně, vyčerpávajícím způsobem a formulovat je s přihlédnutím k osobním atributům oběti vnímám pozitivně. § 18 ZOTČ se částečně kryje s ustanovením § 102 odst. 1 TŘ, které je užší a vztahuje se na svědky mladší 18 let, v případě, že svědek má zároveň postavení oběti, užije se přednostně úprava ZOTČ.¹⁰⁴

ZZO mají dle § 19 ZOTČ právo zvolit si pohlaví vyslyšající osoby a nebrání-li tomu důležité důvody (typicky pokud půjde o neodkladný úkon a vyslyšajícího požadovaného pohlaví nelze sehnat), je nutné požadavku vyhovět. V tomto ohledu ZOTČ poskytuje dokonce vyšší standard ochrany, než Směrnice v čl. 23 odst. 2 písm. d). Možnost volby pohlaví vyslyšajícího se však vztahuje pouze na přípravné řízení. V řízení před soudem koliduje s právem na zákonného soudce určeného dle rozvrhu práce.¹⁰⁵ Dítěti může být s ohledem na okolnosti příjemnější, pokud jej bude vyslyšet osoba opačného pohlaví než pachatel.

Ustanovení § 20 ZOTČ rozvádí zásadu individuálního přístupu k oběti a klade důraz na obzvláště citlivý průběh výslechu s ohledem na konkrétní okolnosti její zranitelnosti. ZOTČ neposkytuje ani demonstrativní výčet okolností, určité vodítko nabízí Směrnice v čl. 22, kde vypočítává osobní charakteristiku oběti, druh a povahu TČ a jeho okolnosti.

V případě výslechu dítěte v přípravném řízení je stanovena povinnost, aby výslech vedla osoba k tomu vyškolená s výjimkou případů, kdy jde o neodkladný úkon a vyškolenou osobu zajistit nelze a v prostorách pro tento účel upravených. Požadavek na řádné proškolení vyslyšající osoby je obzvláště důležitý, Směrnice povinnost státu zajistit řádné školení osob přicházejících do kontaktu s obětí zdůrazňuje v čl. 25 a odst. 61 preambule.

Vyslyšající musí být schopen pracovat s dětmi a být si vědom specifík jejich výslechu. I přes skepsi, která dříve v této oblasti panovala bylo prokázáno, že děti jsou schopné a způsobilé podat věrohodnou výpověď. Je nicméně nutné pamatovat na jejich zvýšenou sugestibilitu, řádná formulace otázek je tedy nezbytná. Pozornost je nutné věnovat i uzavřeným otázkám, děti mají tendenci spíše přitakat a mohou mít dojem, že záporná odpověď by mohla být vnímána jako neslušná. I o možnosti odpovědět „ne“ či „nevím“ je nutné dítě poučit.¹⁰⁶ Neopomenutelným komponentem je atmosféra výslechu, jejíž je vyslyšající součástí. Dítě by mělo mít možnost zažádat o změnu vyslyšajícího v případě, že k němu nepocituje sympatie. Vyslyšající musí být schopen vhodným způsobem s dítětem navázat komunikaci s přihlédnutím k jeho věku a

¹⁰³ Viz například odpověď R2: „Dalším problémem je, že do kontaktu s dětmi přichází řada lidí, kteří s nimi neumí pracovat/komunikovat. To je obzvláště špatné u výslechu, kdy jedna špatná otázka vyslyšajícího dokáže zmařit celé trestní řízení...“

¹⁰⁴ GRIVNA, Tomáš. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 120. (§ 18).

¹⁰⁵ Tamtéž s. 121. (§ 18).

¹⁰⁶ ČIRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. s. 342–343.

kognitivním schopnostem a adekvátně přizpůsobit slovník i způsob kladení otázek.¹⁰⁷ Je nutné nejprve nechat dítě volně vypovídat, následně se doptávat, převážně pomocí otevřených a jasně formulovaných otázek a průběžně ověřovat porozumění dítěte.¹⁰⁸

S výpovědí dítěte se pojí také posuzování věrohodnosti, a to zejména v případech sexuálního zneužívání. Na toto specifikum upozornili i respondenti R5 a R3, kteří uvedli „*V případech TC pohlavního zneužití nebo znásilnění dítěte jsou pro OČTŘ podstatné také otázky hodnocení věrohodnosti dětské oběti a zda se vůbec samotný skutek stal. Zároveň však s obětí musí nakládat citlivě, jako by obětí byla, vzhledem ke tomu, že máme v ZOTČ zakotvenu presumpci oběti.*“. K posouzení specifické věrohodnosti dětských obětí je dle § 118 TŘ možné přibrat znalce. V případech sexuálních deliktů bývá k hodnocení výpovědi často využívána tzv. metoda SVA („Statement Validity Assessment“), jež má za cíl rozlišit pravdivou výpověď od smyšlené.¹⁰⁹

Příznivé prostředí během výslechu by měly zajišťovat speciální výslechové místnosti. První z nich byly vybudovány již v roce 2006 v Ostravě a Praze a v současné době jejich síť pokrývá celou republiku.¹¹⁰ Interiér místnosti přispívá k psychické pohodě a pocitu bezpečí dítěte během výslechu. Oproti klasickým výslechovým místnostem je typicky barevně vymalována a vybavena hračkami a dekoracemi. Jedná se v podstatě nejen o jednu, ale 2 místnosti, přičemž výslechová místnost je vybavena audiovizuální technikou pro možnost záznamu výslechu a prostředky komunikace vyslychajícího s ostatními osobami ve druhé monitorovací místnosti.¹¹¹ Zejména při vyšetřování skutečností týkajících se intimní oblasti dětí jsou další účinnou pomůckou usnadnění výslechu také demonstrační pomůcky. Již od roku 1994 jsou využívány anatomické loutky Jája a Pája, na kterých děti mohou demonstrovat jednání pachatele bez toho, aby byly dále traumatizovány popisováním prožitých událostí. V roce 2014 prošly postavy modernizací a přibylly také další, které představují členy rodiny (rodiče a prarodiče). Kromě loutek je možné pro snazší vyjádření dětí využít i kresbu či fotografie.¹¹²

Z procesního hlediska je stěžejní ustanovení § 102 TŘ, které upravuje výslech dítěte v postavení svědka ohledně okolností, jejichž oživování by mohlo nepříznivě ovlivňovat jeho

¹⁰⁷ BOUKALOVÁ, Hedvika, KOSTELNÍKOVÁ Zuzana, GILLERNOVÁ, Ilona a kol. In. BOUKALOVÁ Hedvika, GILLERNOVÁ Ilona a kol. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Nakladatelství Karolinum, 2020, s. 196.

¹⁰⁸ Tamtéž s. 201–203.

¹⁰⁹ PTÁČEK, Radek, ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Posuzování specifické věrohodnosti výpovědi prostřednictvím metody „Statement Validity Assessment. *Česká a slovenská psychiatrie* [online]. 2012, č. 6, [cit. 28. března 2021]. Dostupné na: http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2012_6_305_310.pdf.

¹¹⁰ MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Speciální výslechové místnosti* [online]. mvcr.cz, [cit. 25. března 2021]. Dostupné na: file:///C:/Users/Al%C5%BEb%C4%9Bta/Downloads/S%C3%AD%C5%A5_speci%C3%A1ln%C3%ADch_v%C3%BDslechov%C3%BDch_m%C3%ADstnost%C3%AD.pdf.

¹¹¹ MINISTERSTVO VNITRA ČR. *Standard vybavení speciální výslechové místnosti pro dětského účastníka trestního řízení* [online]. mvcr.cz, 2011 [cit. 25. března 2021]. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/kriminalita-na-detech-standard-vybaveni-specialni-vyslechove-mistnosti-pro-detskeho-ucastnika-trestniho-rizeni.aspx>.

¹¹² VELIKOVSKÁ, Martina. *Psychologie obětí trestných činů*. Grada Publishing, a.s., 2016, s. 127–128.

duševní a mravní vývoj. Druhá novela ZOTČ zvýšila věkovou hranici pro výslech dítěte jako svědka dle § 102 TŘ z 15 na 18 let. Pokud je dítě vyslýcháno o výše uvedených okolnostech (tj. takových, které by mohly způsobit jeho sekundární viktimizaci), je nutné bez ohledu na fázi trestního řízení dodržovat pravidla § 102 TŘ. Toto ustanovení obdobně jako § 20 odst. 1 a 3 ZOTČ zdůrazňuje nutnost citlivého vedení a pokud možno jediného výslechu. Dítě by mělo být opětovně vyslýcháno jen v nutných případech a v řízení před soudem je možné čtení protokolu či přehrání audiovizuálního záznamu o výslechu provést i bez podmínek § 211 odst. 1 a 2 TŘ. Pokud je tedy dítě jako ZZO vyslýcháno v rámci přípravného řízení za splnění podmínek § 102 odst. 1 TŘ, je s ohledem na výše uvedené v podstatě vyloučeno, aby se jednalo o podávání vysvětlení dle § 158 odst. 6 TŘ. Pokud ZOTČ mluví o podání vysvětlení, bude se typicky jednat o vysvětlení dle zákona o PČR nikoli dle TŘ.

Obecně ve fázi před zahájením trestního stíhání nejsou prováděny výslechy, ale pouze se opatřují vysvětlení. Výjimky z tohoto pravidla stanovuje § 158 odst. 9 TŘ, může jít o výpověď která má povahu neodkladného nebo neopakovatelného úkonu nebo výpověď osoby mladší 18 let. Jde přitom o samostatné důvody, byť často výpověď dítěte bude zároveň i neodkladným nebo neopakovatelným úkonem ve smyslu § 160 odst. 4 TŘ. V těchto případech musí být výslech v souladu s § 158a TŘ proveden na návrh státního zástupce za účasti soudce, který odpovídá za zákonnost úkonu.

Problematickým je výslech dítěte ve fázi prověřování zejména proto, že před zahájením trestního stíhání (dle § 160 odst. 1 TŘ) obviněný případně jeho obhájce nemohou uplatňovat práva obhajoby. V úvahu připadá jednak situace, kdy je výslech dítěte zároveň neodkladný či neopakovatelný úkon nebo není dána neodkladnost či neopakovatelnost, ale jsou naplněny předpoklady pro výslech dle § 102 odst. 1 TŘ. V obou případech lze u soudu postupovat i bez podmínek § 211 odst. 1 a 2 TŘ.

V těchto případech se dostává do konfliktu právo dítěte jako oběti nebýt vyslýchán opakovaně a právo obviněného na kontradiktorní výslech svědka dle § 6 odst. 1 a čl. 6 odst. 3 písm. d) EÚLP. K problematice střetu práv se vyjadřuje jak judikatura ESLP, tak i Nejvyššího a Ústavního soudu. Dle obecných pravidel by obviněný či jeho obhájce měli mít možnost alespoň jednou zpochybnit výpověď dítěte a klást mu otázky. Při zvažování kolize práv oběti a obhajoby je bráno v potaz řízení jako celek. ESLP zároveň uznává, že může dojít k omezení práv obhajoby ve prospěch oběti, a to zejména v případech nezletilých obětí.¹¹³

¹¹³ ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana. In GRÍVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 486–488. (§ 158 TŘ).

Obecně se k otázce vyjádřil Ústavní soud v nálezu IV. ÚS 569/2011 tak, že „*Uvedený postup¹¹⁴ není sám o sobě v rozporu s čl. 6 odst. 1, odst. 3 písm. d) EÚLP, lze ho však připustit pouze za předpokladu, že se jedná o opatření striktně nezbytné a nesnáze způsobené obhajobě omezením jejich práv budou dostatečně kompenzovány postupem OČTŘ. Přečtená výpověď svědka, který nebyl nikdy vyslechnut kontradiktorně, nemůže být vylučným nebo rozhodujícím důkazem viny.*“. V případech, kdy dítě bylo vyslechnuto ještě před zahájením trestního stíhání by jeho výpověď tedy neměla být jediným a stěžejním důkazem viny obviněného.

Tuto premisu potvrdil i Ústavní soud v nálezu I. ÚS 2852/14 a zdůraznil že, OČTŘ by měly vyvinout úsilí o opakování úkonu a teprve pokud to není možné a za splnění dalších podmínek (tj. spravedlivé řízení jako celku, dostatečného vyvážení nevýhod spojených s připuštěním důkazu a možnosti řádného posouzení věrohodnosti a spolehlivosti výpovědi), lze od opakování výsledku upustit.

Ve vztahu k vyvažování přímé účasti obhajoby u výslechu dítěte je významné rozhodnutí ESLP 34209/96 ve věci S. N. proti Švédsku, kde se jednalo o výpověď sexuálně zneužívaného desetiletého chlapce. ESLP zhodnotil, že práva obhajoby byla zachována, i když obhájce nebyl ani jednomu výslechu přítomen. U soudu byly přečteny záznamy dvou výslechů chlapce, přičemž v rámci druhého výslechu obhájce obviněného připravil otázky, které vyslychající chlapci položil. S ohledem na povahu a závažnost TČ byla tato možnost zpochybnit výpověď nezletilého zhodnocena jako dostatečná.

Jak ilustruje výše uvedený případ, jednou ze záruk řádného provedení výslechu je pořízení audiovizuálního záznamu o jeho průběhu. (§ 55a TŘ, § 111a TŘ). Využití záznamu zároveň představuje prostředek zabránění kontaktu ZZO s pachatelem dle § 20 odst. 4 ZOTČ. Směrnice dokonce v čl. 24 odst. 1 písm. a) stanoví, že členské státy by měly zajistit, aby během vyšetřování mohly být veškeré výpovědi dítěte zaznamenávány a použity v trestním řízení jako důkaz. Není však možné automaticky dovést, že záznam pořízený o výslechu dítěte představuje výjimku z práva obviněného na kontradiktorní výslech.¹¹⁵

I v dalších rozhodnutích¹¹⁶ bylo potvrzeno, že zejména v případě výslechu nezletilých obětí není na místě děti podrobovat opakované výpovědi před soudem, pokud jsou jejich výpovědi podpořeny dalšími provedenými důkazy.

S ohledem na výše uvedené zastávám názor, že i v případech, kdy dojde k výslechu dítěte ještě ve fázi před zahájením trestního stíhání a jsou dodrženy předepsané postupy, je na zvážení, zda je

¹¹⁴ Tj. čtení protokolu o výslechu.

¹¹⁵ ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 488–490. (§ 158 TŘ).

¹¹⁶ Např. Usnesení Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2012, sp. zn. II. ÚS 3507/11 nebo Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 4. 2014, sp. zn. 8 Tdo 42/2014.

nutné dítě vystavovat opakované výpovědi. Přikláněla bych se vždy k důkladnému individuálnímu zvážení situace zejména s ohledem na věk oběti a povahu TČ. V případech sexuálních či jinak citlivých deliktů a zvláště malých dětí bych byla za to, aby ani v těchto případech nebyl výslech opakován i za předpokladu, že obhajoba nebyla výslechu dítěte přítomna. Domnívám se, že zájem na ochranu dítěte v těchto případech musí převážet, samozřejmě za dodržení standardů výše popsaných.

Dalším ze specifíků výslechu dítěte dle § 102 TR je obligatorní přítomnost OSPOD nebo jiné osoby se zkušenostmi s výchovou mládeže, která by měla přispět k řádnému vedení výslechu. Zákon tyto osoby blíže nevymezuje, půjde však typicky o pedagoga, dětského psychologa nebo psychiatra.¹¹⁷ Nepřítomnost těchto osob ve stanovených případech představuje podstatnou vadu úkonu, kvůli níž by výpověď jako celek byla nepoužitelným důkazem.¹¹⁸ Fakultativním pak je přibrání rodičů, kteří mohou vystupovat i v postavení důvěrníka, viz podkapitola 3.9.

§ 102 odst. 3 TR zakotvuje povinnost klást dítěti otázky pouze prostřednictvím OČTŘ. Smyslem úpravy je zabránit nepřijatelnému ovlivňování dítěte pomocí sugestivních a kapiózních otázek a případné další viktimizaci. Omezení se uplatní ve všech stádiích trestního řízení (tj. i v průběhu hlavního líčení) a týká se všech výslechů dětí, nikoliv pouze těch, které by mohly oživovat nepříjemné vzpomínky.¹¹⁹ Dle mého názoru je zakotvení této podmínky správné, nicméně klade o to větší důraz na skutečně kvalitní vedení výslechu vyslychajícím.

Ráda bych na tomto místě upozornila na přiloženou kazuistiku (viz Příloha č. 12), která se dotýká podání vysvětlení nezletilou obětí domácího násilí. Případ ukazuje hned několik zásadních chyb a je důkazem toho, jak by praxe vypadat neměla. Jednak se podání vysvětlení neuskutečnilo ve speciální výslechové místnosti, zároveň ze strany vyslychající neproběhla žádná snaha o navázání bližšího kontaktu s nezletilým, projevovala se neprofesionálním dojmem, vyřizovala si osobní záležitosti, otázky formulovala nevhodně s ohledem na psychický stav chlapce a jeho mentální vyspělost. Rozhodně nepředjímám, že obdobným způsobem probíhají všechny či většina vysvětlení/výslechů nezletilých obětí, nicméně se domnívám, že příklad skvěle demonstruje mezery současné praxe a skutečnost, že nedodržování zakotvených pravidel může dítě dále viktimizovat. Sama respondentka k případu uvedla *„chtěla jsem zajistit alespoň některá z práv přiznávaných ZOTČ, jako je například jediný – neopakovaný výslech natočený na videokameru tak, aby byl použitelný i pro soud neboli snažit se preventivními kroky předejít sekundární viktimizaci, což mi bylo kriminalistkou rozmlouváno jako neefektivní,*

¹¹⁷ PÚRY, František. In ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád. Komentář*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1501.

¹¹⁸ Rozhodnutí Vrchního soudu v Praze ze dne 27. 9. 1993, sp. zn. 7 To 181/93.

¹¹⁹ ŠÁMAL, Pavel, RŮŽIČKA, Miroslav, ZEZULOVÁ, Jana. In GRŮVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 491–493. (§ 158 TR).

jelikož Policie vnímá opakované výsledky jako potřebné pro případ, že v rámci vyšetřování vyplynou najevo nové skutečnosti.“

3.9. Právo na doprovod důvěrníkem

Právo na doprovod k úkonům trestního řízení a podání vysvětlení důvěrníkem je upraveno v § 21 ZOTČ. Jedná se zpravidla o osobu dítěti blízkou, může jít o jakoukoli fyzickou osobu způsobilou k právním úkonům. Smyslem přítomnosti důvěrníka je především poskytování psychické podpory oběti. Jeho vystupování v rámci úkonů je v odst. 3 omezeno a jeho role je spíše symbolická. Prakticky se u dětí nejspíše nejčastěji bude jednat o některého z rodičů, pokud nevystupuje v roli pachatele. Důvěrník oběti však může být zároveň také zmocněncem, v takovém případě je již jeho role aktivnější.

Možnost dítěte přibrat si k úkonům trestního řízení důvěrníka považují za velmi pozitivní. Dítě v postavení oběti se cítí zranitelně a ohroženě. Přítomnost osoby, kterou si samo vybere, aby jej podporovala a dodávala mu potřebnou sebedůvěru může posílit jeho možnost lépe se s TČ vyrovnat. Přínos tohoto institutu dokresluje i přiložená kazuistika, kdy poradkyně pro oběti v pozici důvěrnice nezletilému nejen poskytla psychickou podporu, ale dokonce (i přesto, že jí to zákon výslovně neumožňuje), dohlížela na dodržování jeho práv v situacích, kdy na ně vyslychající a pracovnice OSPOD nebraly zřetel.

3.10. Prohlášení oběti o dopadu TČ na její život

Institut prohlášení oběti o dopadu TČ na její život má původ v angloamerickém systému práva, kde je známý pod názvem „*Victim Impact Statement*“ a je využíván již od 80. let minulého století. Ve státech, kde je dlouhodobě využíván, již byl empiricky prokázán jeho přínos například u obětí znásilnění či domácího násilí. V jednom z provedených výzkumů se oběti kladně vyjadřovaly i k jeho využití v případě opakované viktimizace.¹²⁰

Viktimologické výzkumy prokázaly, že oběti mohou podlehnout dojmu, že jsou pouhým pasivním nosičem důkazu, jehož lidská stránka, emoce a prožívání jsou odsunuty „na druhou kolej“. Prohlášení zvyšuje pravděpodobnost, že se oběť s událostí lépe vyrovná a dosáhne pocitu tzv. procedurální spravedlnosti (blíže viz podkapitola 2.1.1.).¹²¹

Právo učinit prohlášení je zakotveno v § 22 ZOTČ, dítě jej může učinit v jakémkoliv stádiu trestního řízení, a to ústně i písemně. Procesní ekvivalent tohoto ustanovení nalezneme v § 43 odst. 4 TŘ, který toto právo přiznává poškozenému, který je současně obětí. Právo učinit prohlášení

¹²⁰ ŠIMÁNOVÁ, Hana. *Victim impact statement – právo oběti být slyšena* [online]. pravni prostor.cz, 5. září 2016 [cit. 6. února 2021]. Dostupné na: <https://www.pravni-prostor.cz/clanky/trestni-pravo/victim-impact-statement-pravo-obeti-byt-slyšena>.

¹²¹ DURDÍK, Tomáš a kol. *Zákon o obětech...*, s. 183. (§ 22).

nelze obdobným způsobem omezovat, neboť dle ZOTČ náleží všem obětem, v praxi však tato nesrovnalost nebude působit mnoho problémů, vzhledem k tomu, že oběti bez postavení poškozených budou spíše výjimkou.

Právo učinit prohlášení je právem ryze osobním, které není možné delegovat na zmocněnce oběti.¹²² U dětí však zcela jistě zmocněnec bude hrát mnohem výraznější roli než u dospělých obětí a je možné, aby dítěti s případným sepsáním prohlášení pomohl.

Význam prohlášení může být hned trojího druhu, jednak je projevem práva dítěte být slyšeno (čl. 10 Směrnice) a pomáhá mu vyrovnat se s prožitým traumatem. Zároveň umožňuje pachateli, aby se na svůj čin podíval očima oběti a přijal odpovědnost za svůj čin, což jsou principy odpovídající konceptu RJ. Konečně je také důkazním prostředkem ve smyslu § 89 odst. 2 TŘ a může být prostředkem k individualizaci trestu nebo při rozhodování o náhradě škody.

Forma ani obsah prohlášení nejsou nikterak limitovány. U menších dětí je možné využít i malbu či kresbu, která pomůže vyjádřit jejich pocity.¹²³ I přes původní návrhy při přípravě zákona neexistuje žádný oficiální formulář, což poskytuje dětem možnost opravdu autentického projevu, který tak OČTŘ i pachateli umožní lépe pochopit jejich prožívání.¹²⁴

3.11. Právo na peněžitou pomoc

Právo je upraveno v § 23 až 37 ZOTČ a jeho zakotvením naplnila ČR své závazky ze směrnice Rady Evropské unie 2004/80/ES z 29. 4. 2004 o odškodňování obětí trestných činů. Povaha poskytované pomoci je v podstatě sociální dávka *sui generis*, kterou stát oběti poskytuje k překonání zhoršené sociální situace, která jí vznikla v důsledku viktimizace. Dávka by proto měla být vyplacena, pokud možno rychle.¹²⁵ Dítě na ni má dle § 24 odst. 1 ZOTČ nárok, pokud mu bylo TČ ublíženo na zdraví, způsobena těžká újma na zdraví, dále pokud zemřel jeho rodič, se kterým žilo ve společné domácnosti nebo mu rodič poskytoval výživu. Konečně také pokud se stalo oběti TČ proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti nebo TČ týrání svěřené osoby (§ 198 TZ) a vznikla mu nemajetková újma. Výše poskytované pomoci je upravena v § 28 ZOTČ paušálními částkami.

O (ne)poskytnutí rozhoduje Ministerstvo spravedlnosti na základě žádosti do 3 měsíců od zahájení řízení (§ 30 ZOTČ). Výtky jsou však poskytovateli pomoci směřovány právě k rychlosti poskytování odškodnění, která není dostatečná.¹²⁶ V případech, kdy dítě peněžitou pomoc nezíská včas, může být ohroženo další viktimizací. Účel peněžité pomoci dle § 24 odst. 1 písm. d) ZOTČ

¹²² GRIVNA, Tomáš, ŠIMÁNOVÁ, Hana. In. GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 133. (§ 22).

¹²³ Tamtéž s. 131. (§ 22).

¹²⁴ DURDÍK, Tomáš a kol. *Zákon o obětech...*, s. 185–186. (§ 22).

¹²⁵ Tamtéž s. 189–191. (§ 24).

¹²⁶ LA STRADA ČESKÁ REPUBLIKA, *Analýza zákona o obětech trestných činů, výstup analýzy ZOTČ z let 2014-2015*, s. 6.

je výslovně stanoven na úhradu nákladů psychoterapie či jiných služeb napravujících vzniklou újmu. Pozdním vyplacením peněžité pomoci je tak de facto dítěti odíráno řádné a včasné poskytnutí potřebné pomoci. Jak upozorňuje i R1, problém může nastat u psychologické či psychiatrické pomoci „*musí se často platit v hotovosti, na což oběti nemají peníze a neví, že jim může být tato pomoc proplacena (ale až následně, což někdy situaci neřeší)*“.

ZOTČ vyplacení pomoci koriguje lhůtou. Mám za to, že v této rovině nejsou třeba zásadnější úpravy legislativní, ale je na místě zejména aktivní přístup Odboru odškodňování Ministerstva spravedlnosti.

3.12. Subjekty poskytující pomoc obětem

Pomoc dětským obětem poskytují subjekty zapsané v Registru dle § 48 odst. 1 ZOTČ.¹²⁷ Komentářová literatura uvádí, že Registr je koncipován maximálně intuitivně a přehledně rozdělen.¹²⁸ Jeho kritici však poukazují na to, že není uživatelsky přívětivý, v některých krajích jsou služby špatně dostupné či nedostupné a obsahuje pouze zevrubné informace o jednotlivých poskytovatelích. Navrhováno je tedy jeho celkové zpřehlednění.¹²⁹ In IUSTITIA, o.p.s. dále upozorňuje na vyhledávání v Registru, které respektuje soudní dělení okresů namísto abecedního řazení, což je pro oběti nepřehledné. V Registru také není možné vyhledávat dle cílové skupiny obětí, tj. například organizace specializující se na pomoc dětem. V rámci rychlého vyhledávání je zobrazováno pouze sídlo organizace, nikoli všechna místa poskytování služeb, což je problematické zejména u organizací s celostátní působností. Dále v rámci rychlého vyhledávání vidíme veřejné ID organizace či IČO, což jsou pro oběť nerelevantní informace.¹³⁰ Osobně se ztotožňuji se všemi výtkami a v oblasti přehlednosti a přívětivosti užívání Registru shledávám velký prostor pro zlepšení.

Organizace dle § 39 odst. 2 ZOTČ se navíc do Registru zapisují pouze na základě své žádosti, neexistuje povinnost jejich zápisu.¹³¹ Advokáti zapsaní do Registru mají povinnost uvést počet hodin poskytování právní pomoci za kalendářní měsíc bezplatně (§ 47 odst. 2 písm. b) ZOTČ), není však nijak specifikováno, jaký je minimální rozsah poskytované pomoci. U jednotlivých advokátů se tak značně liší, řada poskytuje bezplatně pouze 1 hodinu měsíčně či první poradou.¹³²

¹²⁷ Subjekty poskytující služby psychologického a sociálního poradenství, akreditované subjekty poskytující právní informace nebo restorativní služby, zapsaní advokáti a střediska PMS.

¹²⁸ VÁLKOVÁ, Helena, ŠIMÁNOVÁ Hana. In GRÍVNA, Tomáš a kol. *Oběti trestných činů. Komentář*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2020. s. 229. (§ 48).

¹²⁹ ROUBALOVÁ, Michaela a kol. *Oběti kriminality: Poznatky z viktimizační studie*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019, s. 55.

¹³⁰ KALIBOVÁ, Klára a kol. *Zákon o obětech...*, s. 15–17.

¹³¹ VÁLKOVÁ, Helena, ŠIMÁNOVÁ Hana. In GRÍVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 195. (§ 39).

¹³² Tamtéž s. 225. (§ 47).

K březnu 2021 je v registru zapsáno celkem 33 subjektů poskytujících sociální služby a 29 akreditovaných subjektů, je tedy nasnadě, že ne všechny okresy, případně i kraje disponují dostatečným pokrytím služeb. Tím spíše s ohledem na to, že některé ze subjektů se specializují pouze na dílčí segment služeb či skupinu obětí. O něco lepší se zdá být situace u zapsaných advokátů, kterých je aktuálně k 10. 3. 2021 zapsáno 436.¹³³ Jediným subjektem, který z geografického i odborného hlediska komplexněji pokrývá území ČR, je PMS se svými 77 středisky. Střediska PMS a jejich poradny pro oběti (aktuálně v 56 městech) jsou tak na mnoha místech ČR jediným poskytovatelem pomoci.¹³⁴

¹³³ Např. k 1. 1. 2015 to bylo pouze 90 advokátů viz KOZÁK, Vítězslav. Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*. 2015, roč. 14, č. 9. s. 211.

¹³⁴ PMS. *Závěrečná evaluační zpráva projektu Proč zrovna já? II* [online]. pmscr.cz, 2020 [cit. 22. března 2021]. Dostupné na <https://www.pmscr.cz/proc-zrovna-ja-ii/>.

4. Návrhy de lege ferenda a další návrhy nelegislativní povahy ke zlepšení postavení dětských obětí

V předchozí kapitole jsem krátce vymezila jednotlivá práva dle ZOTČ ve vztahu k dětským obětem a snažila se poukázat na možné problémy. Nyní se pokusím zaměřit na z mého pohledu nejproblematictější oblasti a předejít návrhy de lege ferenda i některé další náměty nelegislativního charakteru, které by mohly pomoci vyššímu standardu práv dětí jako obětí.

4.1. K ZOTČ obecně

Předně bych ráda zdůraznila, že ZOTČ je obecně právním předpisem kvalitním, který v některých ohledech poskytuje dokonce i vyšší ochranu než samotná Směrnice. Nelze tedy hovořit o nutnosti zásadnějších legislativních změn. K drobným úpravám, které by byly dle mého názoru vhodné, se vyjádřím níže. Problém však bohužel i 8 let po jeho účinnosti tkví stále v rovině aplikační. Dá se konstatovat, že někteří odborníci se v praxi stále se zákonem neztotožnili a vnímají široký okruh práv obětí možná spíše jako administrativní zátěž.

Fakt, že momentální problémy leží spíše v rovině praktické potvrdili téměř všichni respondenti (R1, R2, R3, R6, R7, R8). Za trefné považuji shrnutí R3 *„Po letech účinnosti ZOTČ jsme se s ním nějakým způsobem naučili pracovat a nyní jde opravdu zejména o problémy v oblasti aplikační praxe – jakým způsobem je oběť poučována, jak je k ní přístupováno, jak se nezletilá oběť při jednotlivých úkonech cítí atd.“*

4.2. Spolupráce subjektů a interdisciplinarita

Osobně spatřuji potenciál zkvalitnění služeb pro dětské oběti a efektivnější naplňování jejich práv v oblasti spolupráce a interdisciplinarity. Samotná Směrnice mluví v čl. 62 preambule o tom, že by členské státy měly zvážit vytvoření „jednotných kontaktních míst“, které by obětem poskytovaly komplexní služby. Na úrovni národní úpravy tato problematika nijak blíže řešena není, i dle slov R8 *„Systémová podpora a zakotvení institucí a organizací zabývajících se právy obětí a pomoci obětem dle mého názoru v ČR chybí.“*

V rámci dotazníku se respondenti v podstatě jednohlasně shodli na tom, že interdisciplinarita je u dětských obětí nutná a přínosná. Dle R8 *„Pokud situace dítěte vyžaduje interdisciplinární přístup a ten je vhodně uplatněn, může dojít k rychlejší a lepší integraci dítěte zpět do jeho běžného života, nebo alespoň snížení dopadu traumat na jeho život.“*

V podkapitole 3.2. jsem popsala v současné době rozvíjející se multitýmý. Tento koncept považuji za skvělý příklad spolupráce. V rámci týmů by se mohli setkávat OČTŘ a další subjekty s psychology, kteří poskytnou vhled do dětské psychiky či pedagogy, kteří mohou působit v rámci prevence a edukace ve školách. Podobná spolupráce by mohla minimalizovat viktimizaci dětí během trestního řízení.

Pokud jde o problematiku vytvoření určité zastřešující instituce, jak navrhuje Směrnice, tuto otázku jsem nadnesla v dotazníku. Respondenti se k této možnosti stavěli rezervovaně. Podporu vyjadřovali spíše podpoře činnosti PMS, která již v současné době věnuje velkou část své činnosti právě ochraně obětí. Jak však upozornila R6, nemá momentálně dostatečné personální kapacity. Kladně byla hodnocena ze strany R3 i R6 činnost tzv. poradců pro oběti, kteří jsou často bývalými pracovníky PMS. Jejich činnost však bývá financována prostřednictvím dotačních programů, a tak funkce vznikají vždy pouze na krátké časové období poskytování dotace. R6 tedy v této rovině vytkla neochotu státu financovat činnost poradců v rámci PMS.

Není mým cílem vyřešit otázku nejvhodnější koordinace služeb obětem na stránkách této práce. I dle respondentů jsou v této oblasti mezery a sami se neshodují na tom, jaké řešení by bylo ideální. Osobně bych se přikláněla zejména k rozvoji multitymů specializovaných na dětské oběti v rámci jednotlivých okresů. Subjekty by si mohly na bázi pravidelného setkávání předávat informace a zkušenosti a budovat síť kontaktů. Z hlediska specializované instituce nebo koordinace činnosti subjektů se taktéž přikláním spíše k tomu, aby stát systematicky podpořil poradce pro oběti v rámci PMS. I kazuistika (viz Příloha č. 12) dokazuje, že poradci jsou schopni dětským obětem poskytnout v řízení oporu i kvalitně zprostředkovat potřebné informace.

4.3. Registr poskytovatelů pomoci obětem TČ

Jak jsem upozornila již v podkapitole 3.12. Registr by měl obětem poskytovat snadnou orientaci a přehledné informace o dostupných službách a jejich poskytovatelích. V současné době je nepřehledný a obsahuje některé informace, které jsou pro oběti zcela irelevantní.

Pro lepší přehlednost by okresy v Registru měly být řazeny nikoli dle soudních obvodů, ale abecedně. Vyhledávání by dle mého zjednodušilo, pokud by bylo možné hledat poskytovatele, kteří se specializují na práci s jednotlivými kategoriemi ZZO dle § 2 odst. 4 ZOTČ, tedy například právě s dětmi. Dětské oběti jsou specifickou kategorií, a ne každý poskytovatel pomoci s nimi je schopen řádně pracovat. V případě, že nedostatečně funguje informační povinnost OČTŘ a ty nepředají oběti kontakt na konkrétní instituce, může oběť strávit poměrně dlouhý čas vyhledáváním organizace, která jí poskytne adekvátní pomoc. Jako uživatelsky příznivější bych viděla také to, aby hned po vyhledání bez nutnosti rozkliknutí subjektu oběť viděla nejdůležitější informace, jako je e-mail, telefonní číslo, případně stručnou charakteristiku poskytovaných služeb.

Subjekty poskytující psychologické a sociální služby nemají povinnost se do Registru zapsat. Dle Válkové a Šimánové by tak učinit měly, neboť tím zvýší pravděpodobnost, že oběť dohledá

pro ni vhodného poskytovatele těchto služeb.¹³⁵ Zápis těchto subjektů do registru bych stanovila jako obligatorní, aby Registr obsahoval skutečně kompletní přehled poskytovatelů.

4.4. Právní pomoc

V podkapitole 3.3.2. jsem upozornila na nedostatky v oblasti ustanovování zmocněnců. Současná praxe soudů je nejednotná a často není ani dětem zmocněnec ustanovován a pokud ano, praxe soudů ohledně jeho výběru není jednotná. Za důvodnou považuji poznámku Hrdé¹³⁶, že na rozdíl od nutné obhajoby obviněného TŘ nezná obdobu § 36 odst. 2 TŘ i pro poškozené. V návaznosti na tuto myšlenku bych navrhovala, aby do TŘ byla zakotvena povinnost ustanovit nezletilé oběti v postavení poškozeného zmocněnce z řad advokátů, považuje-li to soud a v přípravném řízení státní zástupce za nutné, nezvolí-li si jej bez zbytečného odkladu sama (resp. její zákonný zástupce).

Dále by soudy měly sjednotily své postupy při ustanovování zmocněnců ZZO dle pokynů Ministerstva spravedlnosti, a to by mělo dbát na jejich dodržování.

Další otázkou je možnost poskytování právní pomoci dětem i pomáhajícími organizacemi. V tomto ohledu souhlasím s úvahami zástupců organizace In IUSTITIA, kteří argumentují, že při rozhodování o tom, kdo má právní pomoc poskytovat, je nutné uvažovat hlavně o její efektivitě. Zaměstnanci pomáhajících organizací by mohli být schopni poskytnout kvalifikovanější pomoc než advokáti díky svým rozsáhlejšími zkušenostem s oběťmi. Zároveň by lépe mohl být naplňován i princip mezioborové spolupráce, kdy by dětem byla poskytnuta celá škála služeb pod jednou střechou. Ostatně i § 50 TŘ předvídá možnost zastupování právnickou osobou, nejen advokátem. Nemyslím si, že by rozšíření právní pomoci na pomáhající subjekty konkurovalo poskytování právní pomoci advokáty, s ohledem na to, jde o úzce specializovanou výseč právní problematiky. Mohlo by dojít k zrušení poměrně nesmyslného rozlišování právní pomoci a právních informací, jež se částečně překrývají a subjekty by se dle § 39 ZOTČ akreditovaly pouze k poskytování právní pomoci. Do § 6 odst. 2 ZOTČ by následně mohla být implementována možnost zastupování subjekty akreditovanými pro poskytování právní pomoci. Vedle toho by byla nutná také novelizace § 15a ZA, který by umožnil advokátům působit v rámci veřejně prospěšné právnické osoby.¹³⁷

¹³⁵ VÁLKOVÁ, Helena, ŠIMÁNOVÁ Hana. In GRIVNA, Tomáš a kol. *Oběti...*, s. 195. (§ 39).

¹³⁶ HRDÁ, Lucie. V procesu ustanovování zmocněnců panuje na soudech naprostá libovůle. *Česká justice* [online]. 8. 3. 2020 [cit. 17. března 2021]. Dostupné na: https://www.ceska-justice.cz/blog/v%e2%80%afprocesu-ustanovovani-zmocnencu-panuje-soudech-naprosta-libovule/?fbclid=IwAR1mFUKKezvEqFHiAp8T_8C6A1UvEGaI9C7yg8_Xx8U6REnFAk5zPz5EeX4.

¹³⁷ KALIBOVÁ, Klára a kol. *Zákon o obětech...*, s. 20–25.

4.5. Možnosti využití restorativní justice

Jak bylo naznačeno v podkapitole 3.3.3., restorativní programy dosud nejsou u nás rozšířeny, i když je jejich využití je legislativními dokumenty podporováno.¹³⁸ RJ nemusí nutně znamenat pouze setkání dítěte s pachatelem, ale jak bylo nastíněno, může se jednat spíše o rozdílný náhled na řešení TČ. Ten také nemusí stát v opozici ke klasickému trestnímu řízení, ale může být jeho doplňkem, který bude reagovat na potřeby dětí, které není možné v klasickém trestním řízení (ať již z důvodů časových či jiných) možné uspokojit.

Příkláním se k názoru R8, že je vhodné zejména uvážit, u jakých TČ by bylo vhodné užití klasických restorativních programů jako je mediace či restorativní skupinové konference. R8 uvedla, že zapojení RJ u TČ jako krádeže, ublížení na zdraví, krivé obvinění atd. „*Může pomoci dětské oběti zpracovat negativní zážitky, dostat odpovědi na své otázky, urovnat vztahy např. ve školním kolektivu.*“. S uvedeným se plně ztotožňuji a myslím si, že by bylo vhodné podpořit vznik specializovaných restorativních programů pro mladistvé oběti „méně závažných“ TČ. Vzhledem k chybějící podrobnější úpravě v této oblasti, by bylo dobré přijat také odpovídající legislativní zakotvení restorativních programů, ať již v rámci ZOTČ či samostatného zákona, a to v souladu s Doporučením.

Jak bylo uvedeno v podkapitole 3.3.3., potenciál RJ je v mezinárodním měřítku objevován i u závažnější trestné činnosti, např. domácího násilí. Souhlasím, že v obdobných případech by nemělo být dítě s pachatelem konfrontováno. Jak však uvedl R3 „*RJ je také o tom, aby pachatel pochopil, co udělal, čím oběti ublížil, jaký to na ni mělo vliv, a to si myslím, že se do procesu dá vsunout i bez toho, aby byla zatežována oběť jako taková*“. Tuto tezi podporuje i čl. 59 Doporučení, dle kterého lze v souladu s principy RJ realizovat řadu aktivit, které nezahrnují dialog mezi pachatelem a obětí (ať již v rámci odškodnění, navrácení oběti do života či reintegrace pachatelů). I v obdobných případech bych tedy u dětí byla pro podporu využití restorativních prvků (nikoli programů), jako prohlášení oběti o dopadu TČ na její život (viz podkapitola 3.10.). Ztotožňuji se i s pohledem, který zaujala R10 a sice, že by mělo jít o přístup, který pachatele vede k přijetí zodpovědnosti za spáchaný TČ a kdy komunita pracuje s dítětem tak, aby pochopilo, co se mu stalo, dokázalo nalézt sílu odpustit a mohlo prosperovat jako dospělý jedinec.

I mimo rámec trestního řízení je možné podporovat u dětí restorativní přístup k řešení konfliktů například pomocí tzv. peer mediací na školách.¹³⁹

¹³⁸ Viz např. COUNCIL OF EUROPE. *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice*, [online]. coe.int, 17. listopadu 2010 [cit. 8. dubna 2021]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>, s. 70. nebo čl. 12 Směrnice

¹³⁹ Viz např. CENTRUM INKLUZE. *Pilotní zavedení peer mediace do škol v regionu*, [online]. centruminkluze.cz, 30. dubna 2018 [cit. 8. dubna 2021]. Dostupné na: <http://www.centruminkluze.cz/2018-05-02-peer-mediace.php>.

4.6. Informační povinnost

Informační povinnost je v ZOTČ upravena poměrně vyčerpávajícím způsobem. Podobně jako v jiných oblastech i zde jsou problémy zejména v aplikační praxi. Jak jsem uvedla již v podkapitole 3.4., písemná forma poučení má často povahu různých formulářů, kde samy děti i jejich zákonní zástupci zatrhávají a podpisem stvrzují, že jim byly informace srozumitelně poskytnuty a berou je na vědomí. O rozsahu a srozumitelnosti poskytnutého ústního poučení již následně není možné se přesvědčit, proto by i písemné poučení mělo být dostatečně kvalitní.

Osobně se domnívám, že i v současnosti používané formulářové poučení (byť neobsahující paragrafy) nejsou pro dětské oběti a jejich zástupce dostatečně srozumitelné. Jsem pro vytvoření formulářů speciálně pro mladistvé oběti, které obsahují pro ně pochopitelný jazyk. Jednotlivá práva by také mohla být demonstrována na praktických příkladech pro lepší pochopení.

Drobnou legislativní změnu bych navrhovala v souvislosti s časovým rámcem poučení. Kozák upozorňuje na to, že problematické je zakotvení povinnosti poučit oběť při prvním kontaktu sumarizovaně, jelikož může dojít k jejímu zahlcení přebytečnými informacemi. Obětem tak nejsou informace poskytovány postupně s přihlédnutím k jejich aktuálnímu stavu.¹⁴⁰ S ohledem na princip reálného času popsany v podkapitole 2.2. si myslím, že by bylo přínosné upravit návrh § 8 odst. 1 ZOTČ tak, že by znělo „*Policie České republiky nebo policejní orgán oběť bez zbytečného odkladu po prvním kontaktu s ní s ohledem na její aktuální psychický stav, informuje i bez žádosti o tom,*“. Takovéto znění by dovolovalo lépe reagovat na aktuální stav oběti. Zejména děti mohou být již samotným kontaktem s PČR uvedeny do stresové situace a bylo by vhodnější je poučit až v okamžiku, kdy jsou schopny lépe vnímat.

Zároveň bych upravila i § 8 odst. 4 ZOTČ tak, aby zněl „*Vždy, když je to s ohledem na okolnosti případu vhodné, vysvětlí oběti...*“

Navrhované změny by kladly větší požadavky na poučující orgány a jejich schopnost odhadnout danou situaci a aktuální psychický stav dítěte. Proto bych apelovala také na pravidelné a důkladné proškolení zejména příslušníků PČR, což odpovídá i požadavku odst. 61 preambule a čl. 25 Směrnice. Jako podstatné vidím zejména prohlubování znalostí psychologie, viktimologie a softskills při práci s dětskými oběťmi.

4.7. Zabránění kontaktu oběti s pachatelem

V oblasti zabránění kontaktu dítěte a pachatele se domnívám, že by mělo být usilováno o to, aby oddělené čekárny byly zřízeny ve všech budovách soudů, aby byl obětem napříč republikou

¹⁴⁰ KOZÁK, Vítězslav. Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. *Trestněprávní revue*, 2015, č. 9, s. 21.

zajištěn rovný přístup k právům. Není žádoucí, aby děti přicházely s pachatelem do kontaktu náhodně bez případného dozoru specializovaných pracovníků.

Dále v případech, kdy dítě pocítuje obavy z výpovědi při hlavním líčení by bylo vhodné, aby jeho zástupci podávali žádost o vyloučení veřejnosti při podání svědecké výpovědi (§ 200 odst. 1 TR) a žádost o podání výpovědi v nepřítomnosti pachatele (§ 209 odst. 1 TR).

4.8. Výslech dětských obětí

Několik poznámek mám taktéž k problematice výslechu dětí. Za první nedostatek považuji, že ZOTČ v § 18 blíže nevymezuje, co lze pokládat za intimní oblast. Zároveň obranu proti zaměření povahy položené otázky poskytuje ZOTČ v § 18 odst. 2 až ex post, kdy již samotným položením otázky mířící do pro dítě citlivé oblasti či její nevhodnou formulací může vzniknout sekundární újma, proti které má citované ustanovení chránit. V této souvislosti poukazuji na odpověď respondenta R2 „*Dalším problémem je, že do kontaktu s dětmi přichází řada lidí, kteří s nimi neumí pracovat/komunikovat. To je obzvláště špatné u výslechů, kdy jedna špatná otázka vyslychajícího dokáže zmařit celé trestní řízení...*“. Nadto o důvodnosti námitky rozhoduje samotný vyslychající orgán. Domnívám se, že aby byla ochrana dětí před sekundární viktimizací efektivní, měla by být již dopředu jasněji stanovena oblast do které není vhodné otázky cílit. Přikláním se k návrhu organizace La Strada, aby dikce § 18 odst. 1 ZOTČ byla upravena tak, že se bude jednat o otázky směřující do „*oblasti, kterou vyslychaná oběť může vnímat jako intimní*“⁴¹, což by lépe odpovídalo účelu ochrany oběti. Pokud má být dítě chráněno před zásahem do citlivé oblasti, nelze ponechat zvažování co do této oblasti spadá výlučně na vyslychajícím orgánu.

Jsem toho názoru, že na výslechu dítěte zvláště vyškolenou osobou dle § 20 odst. 2 ZOTČ by mělo být trváno vždy bez výjimky. Smyslem právní úpravy je předejít sekundární viktimizaci dítěte a s ohledem na naznačené problémy z praxe nelze očekávat, že výslech nevyškolenou osobou bude proveden s dostatečnou kvalitou a profesionalitou. Navíc u dětských obětí by měla být snaha provést výslech tak, aby nebylo nutné jej opakovat. PČR by dle mého názoru měla mít dostatečné personální kapacity na to, aby i v případech neodkladných a neopakovatelných úkonů byla přítomna osoba vyškolená pro výslech dítěte.

Mimo zákonnou úroveň by pak například ve spolupráci s dětskými psychology mohly být vypracovány manuály pro vyslychající orgány s příklady (ne)vhodných otázek u typových TČ.

Dále bych navrhovala, aby s podáním námitky proti zaměření otázky dle § 18 odst. 2 ZOTČ byl automaticky spojen přezkum postupu vyslychajícího jemu nadřízeným orgánem. Dle mého

⁴¹ LA STRADA ČESKÁ REPUBLIKA, *Analýza zákona o obětech trestných činů, výstup analýzy ZOTČ z let 2014-2015*, s. 5.

názoru jsou dítě i jeho zástupci již dostatečně zatíženi průběhem trestního řízení a často i zahlceni dostupnými právy a postupy jejich uplatňování. Domnívám se, že nutnost vyvinout další iniciativu a podávat stížnost na nevhodný postup vyslychajícího obět' neúměrně zatěžuje.

Poslední poznámku v souvislosti s výslechy mám k využívání audiovizuálních záznamů. Dle čl. 24 odst. 1 písm. a) Směrnice má být v případě, že je obětí dítě zajištěno, aby veškeré výpovědi byly zaznamenávány audiovizuálními prostředky tak, aby mohly být použity v trestním řízení jako důkaz. Pro naplnění tohoto požadavku bych novelizovala § 20 ZOTČ tak, že bych přidala odst. 5, který by zněl *„Je-li obětí dítě, probíhá jeho výslech vždy za využití audiovizuální techniky.“*.

4.9. Osvěta

Jako nesmírně důležitou oblast vidím podporu osvěty a informačních kampaní zaměřených na práva dětí v trestním řízení. Apel na podporu zvýšení povědomí o právech dětí je zakotven i v čl. 26 odst. 2 Směrnice. Jako nedostatečný hodnotila stav informovanosti o právech dětských obětí také většina respondentů. Zdůrazňována byla nutnost systematického šíření osvěty, zejména na školách, ale i mezi laickou veřejností prostřednictvím sdělovacích prostředků a informačních technologií. R3 také v souvislosti s dětmi vypíchnul osvětové aktivity PMS i důležitou roli pracovníků OSPOD *„vím o tom, že kurátorky chodí po školách a mluví s dětmi ohledně prevence, případně co dělat, pokud se dítě stane obětí.“*. Myslím si, že je nutné nejen aby o osvětu usilovaly jednotlivé instituce samostatně, ale aby byla systematicky korigována Ministerstvem spravedlnosti ve spolupráci s Ministerstvem školství a aby děti získaly potřebné informace o tom, jak se zachovat, pokud se stanou obětí TČ, co je v průběhu trestního řízení čeká a jaká jsou jejich práva.

Závěr

Cílem práce bylo provést analýzu ZOTČ (a navazujících procesních práv dle TR) z pohledu dětské oběti s přihlédnutím k viktimologickým specifikům a s využitím poznatků odborníků z praxe. Pro tyto účely jsem nejprve vymezila základní pojmy, zejména jsem se soustředila na odlišení poškozeného a oběti TČ a věnovala jsem se i vymezení konceptu RJ, který vnímám nejen jako jednotlivé restorativní programy, ale zcela nový a odlišný pohled na TČ a jeho řešení. Ve druhé kapitole jsem poskytla základní informace k viktimizaci dětí, zaměřila jsem se na sekundární viktimizaci, jež je fenoménem, který bere v potaz i samotný ZOTČ. Zajímalo mě však nakolik jsou práva obětí zakotvená v ZOTČ a ochrana, kterou dětem poskytují, skutečně efektivní v praxi. K získání informací jsem využila provedené dotazníkové šetření a v rámci třetí kapitoly jsem stručně vymezila teoretický rámec jednotlivých práv a zasadila jej do kontextu zkušeností odborníků s aplikací ZOTČ. Upozornila jsem na slabá místa a zároveň jsem vyzdvihla pozitivní prvky. V poslední kapitole jsem identifikovala nejproblematictější oblasti a navrhla možná legislativní řešení a předeštila další doporučení.

Pokud jde o zodpovězení výzkumných otázek, mám za to, že právní úprava ZOTČ (potažmo TR) je obecně dostatečná. Tímto způsobem byla hodnocena i ze strany respondentů, kteří se přiklínili k tomu, že nejsou potřeba závažnější zásahy na legislativní úrovni, ale spíše důsledné naplňování práv dětí v praxi a citlivý přístup jednotlivých aktérů. Samotný ZOTČ se zvláštní zranitelností dětí počítá a reflektuje ji, je však nutné dbát na jeho řádnou aplikaci.

Respondenti upozorňovali na problémy v rovině ohleduplného a individualizovaného přístupu k dětem při podávání vysvětlení či výslechu. Zdůrazňována byla taktéž nutnost řádného poučení o dostupných právech, které zároveň musí být provedeno tak, aby jej dítě s ohledem na rozumovou vyspělost a svůj stav po TČ bylo schopno vnímat. Diskutována byla i otázka nezbytnosti práce se zákonnými zástupci a jejich role v trestním řízení. Jako problematický prvek byla identifikována taktéž spolupráce mezi jednotlivými orgány pracujícími s dětskou obětí. Nedostatky vykazuje také praxe ustanovování zástupců dětským obětem. Taktéž síť poskytovatelů pomoci napříč republikou je nerovnoměrná a Registr pro oběti značně nepřehledný.

Některé z možných návrhů řešení dílčích problémů jsem předeštila ve čtvrté kapitole práce. Kromě drobných legislativních úprav spatřuji jako klíčový zejména citlivý a individualizovaný přístup jednotlivých institucí a osob, se kterým se dítě v průběhu trestního řízení setká a také důraz na důkladnou osvětu tak, aby děti i jejich zástupci o svých právech věděli a byli schopni je uplatnit.

Osobně se domnívám, že problematika práv dětí jako obětí není v současné odborné literatuře dostatečně pokryta a tato oblast představuje prostor k dalšímu akademickému rozboru i podrobnějším viktimologickým výzkumům. S ohledem na rozsah práce jsem nemohla provést komplexnější a hlubší rozbor problematiky, ale mám za to, že jsem splnila vytyčený cíl a identifikovala problematické oblasti a předeštrěla náměty na zlepšení.

Ráda bych práci zakončila větou, která ve mně při studiu materiálů rezonovala „*Konkrétní zločin ovlivnit neumíme, ale můžeme ovlivnit to, jak se s oběťmi zločinu jedná.*“¹⁴²

¹⁴² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014, s. 135.

Seznam použitých zdrojů

Monografie

- BOUKALOVÁ Hedvika, GILLERNOVÁ Ilona a kol. Kapitoly z forenzní psychologie. Nakladatelství Karolinum, 2020. 436 s.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Forenzní psychologie. 2. uprav. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 446 s.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Moderní psychologie pro právníky: Domácí násilí, stalking, predikce násilí. Praha: Grada, 2008. 149 s.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila, VITOUŠOVÁ, Petra. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese. Praha: Grada Publishing, 2007. 191 s.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Viktimologie pro forenzní praxi. Praha: Portál, 2014. 160 s.
- GAL, Tali. Child Victims and Restorative Justice: A Needs-Rights Model. Oxford University Press, Inc., 2011. 251 s.
- GRIVNA, Tomáš. a kol. Kriminologie. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019. 588 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. Trestní právo hmotné. 7. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Leges, 2019. 1000 s.
- KALIBOVÁ, Klára a kol. Zákon o obětech trestných činů Praktická a legislativní doporučení zohledňující návrh technické novely zákona č. 45/2013 Sb., (číslo sněmovního tisku 658, 7. volební období PSP ČR). Praha: In IUSTITIA o.p.s., 2016. 51 s.
- LA STRADA ČESKÁ REPUBLIKA, Analýza zákona o obětech trestných činů, výstup analýzy ZOTČ z let 2014-2015. 10 s.
- ROUBALOVÁ, Michaela a kol. Oběti kriminality: Poznatky z viktimizační studie. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. 194 s.
- TOMÁŠEK, Jan a kol. Rodinné skupinové konference. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. 119 s.
- VELIKOVSKÁ, Martina. Psychologie obětí trestných činů. Grada Publishing, a.s., 2016. 168 s.
- ZEHR, Howard. Úvod do restorativní justice. Sdružení pro probaci a mediaci v justici, Praha: 2003. 48 s.

Komentáře

- DURDÍK, Tomáš a kol. Zákon o obětech trestných činů: komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2018. 456 s.
- GRIVNA, Tomáš a kol. Oběti trestných činů. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2020. 791 s.
- JELÍNEK, Jiří a kol. Zákon o obětech trestných činů: komentář s judikaturou. 2., dopl. a rozš. vyd. Praha: Leges, 2014. 320 s.
- ŠÁMAL, Pavel. In ŠÁMAL, Pavel a kol. Trestní řád I, II, III. 7. vydání. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2013. 4720 s.

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ze dne 12. 07. 2011, sp. zn. IV. ÚS 569/2011.
- Nález Ústavního soudu ze dne 23. 2. 2015, sp. zn. I. ÚS 2852/14.
- Usnesení Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2012, sp. zn. II. ÚS 3507/11.
- Rozsudek ve věci S.N. proti Švédsku ze dne 2. 10. 2002, č. 34209/96.
- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2016, sp. zn. 8 Tdo 65/2016.

- Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 4 2014, sp. zn. 8 Tdo 42/2014.

Odborné články

- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Jak posuzovat zranitelnost oběti. Právo a rodina, 2013, č. 6, s. 5–12.
- FRYŠTÁK, Marek. Procesní postavení svědka (poškozeného) a jeho výslech v přípravném řízení. Trestněprávní revue, 2014, č. 10, s. 225–233.
- KOZÁK, Vítězslav. Nad praktickými nedostatky aplikace zákona o obětech trestných činů. Trestněprávní revue, 2015, č. 9, s. 209–211.
- ŠIMÁNOVÁ, Hana. Victim impact statement – právo oběti být slyšena [online]. pravni prostor.cz, 5. září 2016 [cit. 6. února 2021]. Dostupné na: <https://www.pravni prostor.cz/clanky/trestni-pravo/victim-impact-statement-pravo-obeti-byt-slyseno>.
- PTÁČEK, Radek, ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Posuzování specifické věrohodnosti výpovědi prostřednictvím metody „Statement Validity Assessment. Česká a slovenská psychiatrie [online]. 2012, č. 6 [cit. 28. března 2021]. Dostupné na: http://www.cspsychiatr.cz/dwnld/CSP_2012_6_305_310.pdf.
- VILDOVÁ, Blanka. Ochrana týraných, zanedbávaných a zneužívaných dětí (syndrom CAN) v teorii a praxi. Právo a rodina, 2019, č. 7-8. s. 7–10.

Legislativní dokumenty

- Doporučení CM/Rec(2018)8 Výboru ministrů členským státům o restorativní justici ve věcech trestních, přijato Výborem ministrů dne 3. října 2018 na 1326. setkání náměstků ministrů
- Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 52/2009 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním.
- Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.
- Sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte.
- Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU z 25. 10. 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 15. 3. 2001 o postavení obětí v trestním řízení (2001/220/SVV).
- Zákon č. 198/2009 Sb., antidiskriminační zákon, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 527/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů.

Internetové zdroje

- BÍLÝ KRUH BEZPEČÍ. Statistiky [online]. domacinasili.cz, [cit. 20. března 2021]. Dostupné na <https://www.domacinasili.cz/rubrika/statistiky/>.
- CENTRUM INKLUZE. Pilotní zavedení peer mediace do škol v regionu [online]. centruminkluze.cz, 30. dubna 2018, [cit. 8. dubna 2021]. Dostupné na: <http://www.centruminkluze.cz/2018-05-02-peer-mediace.php>.
- CENTRUM LOCIKA. Výroční zpráva 2019 [online]. centrumlocika.cz, [cit. 22. února 2021]. Dostupné na: <http://centrumlocika.cz/assets/user/VZ%20Locika%202019%2002%20A4.pdf>.
- COUNCIL OF EUROPE. Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice [online]. coe.int, 17. listopadu 2010, [cit. 8. dubna 2021]. Dostupné na: <https://rm.coe.int/16804b2cf3>.
- ČT24. V krizi přibývá domácího násilí. Dopad má i na děti [online]. ct24.cz, 23. listopadu 2020 [cit. 22. února 2021]. Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3230164-v-krizi-pribyva-domaciho-nasili-dopad-ma-i-na-deti>.
- DĚTSKÉ KRIZOVÉ CENTRUM. Výroční zpráva 2019 [online]. ditekrize.cz, [cit. 22. února 2021]. Dostupné na: https://www.ditekrize.cz/app/uploads/2020/06/vyrocní_zprava2019-kveten-mail.pdf.
- DŮM TŘÍ PŘÁNÍ. Unikátní mapa Ohrožené dítě pomáhá dětem a rodinám v krizové životní situaci [online]. dumtriprani.cz., 4. února 2020 [cit. 29. března 2021]. Dostupné na: http://www.dumtriprani.cz/wp-content/uploads/2020/02/tz_ohrozene-dite_dum-tri-prani.pdf.
- FAMĚROVÁ, Renata, Petr HÝL, Tomáš KELLNER a Marie ŠVADLENOVÁ. Sborník mezioborové spolupráce [online]. Probační a mediační služba, 2018 [cit. 7. března 2021]. Dostupné na: https://www.pmscr.cz/download/projekty_PZJII_SBORNIK_MEZIOBOROVE_SPO_LUPRACE_201106.pdf.
- HRDÁ, Lucie. V procesu ustanovování zmocněnců panuje na soudech naprostá libovůle. Česká justice [online]. ceska-justice.cz, 8. 3. 2020 [cit. 17. března 2021]. Dostupné na: https://www.ceska-justice.cz/blog/v%e2%80%afprocesu-ustanovovani-zmocnencu-panuje-soudech-naprosta-libovule/?fbclid=IwAR1mFUkKezvEqFHiAp8T_8C6A1UvEGaI9C7yg8_Xx8U6REnFAk5zPz5EeX4.
- HRONOVÁ, Zuzana. Život se v Česku opět zastavuje. Pro děti se uzavřená domácnost může změnit v trauma [online]. zpravy.aktualne.cz, 9. října 2020 [cit. 22. února 2021]. Dostupné na: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/podzimni-lockdown-se-blizi-pro-mnohe-deti-se-uzavrena-domacn/r~4b83636e095a11eb8b230cc47ab5f122/>.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. Speciální výslechové místnosti [online]. mvcr.cz, [cit. 25. března 2021]. Dostupné na: file:///C:/Users/Al%C5%BEb%C4%9Bta/Downloads/S%C3%AD%C5%A5_speci%C3%A1ln%C3%ADch_v%C3%BDslechov%C3%BDch_m%C3%ADstnost%C3%AD.pdf.
- MINISTERSTVO VNITRA ČR. Standard vybavení speciální výslechové místnosti pro dětského účastníka trestního řízení [online]. mvcr.cz, 2011 [cit. 25. března 2021]. Dostupné na: <https://www.mvcr.cz/clanek/kriminalita-na-detech-standard-vybaveni-specialni-vyslechove-mistnosti-pro-detskeho-ucastnika-trestniho-rizeni.aspx>.

- NYKLOVÁ, Blanka a MOREE, Dana. Násilí na ženách v souvislosti s covid-19: Výzkumná zpráva [online]. Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 2021 [cit. 7. března 2021]. Dostupné na: <https://www.soc.cas.cz/publikace/nasili-na-zenach-v-souvislosti-s-covid-19>.
- PČR. Základní informace pro oběť trestného činu podle zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a změně některých zákonů [online]. policie.cz, [cit. 20. března 2021]. Dostupné na: <https://www.policie.cz/clanek/dokumenty-a-odkazy-pro-obeti-trestnych-cinu.aspx>.
- PERSEFONA. Co si představit pod pojmem domácí násilí [online]. persefona.cz, [cit. 22. února 2021]. Dostupné na: <http://www.persefona.cz/co-si-predstavit-pod-pojmem-domaci-nasili>.
- PMS. Mediace mezi obětí a pachatelem [online]. pmscz.cz, [cit. 19. března 2021]. Dostupné na: https://www.pmscr.cz/images/clanky/pms_letak_mediace_www_s.pdf.
- PMS. Závěrečná evaluační zpráva projektu Proč zrovna já? II [online]. pmscr.cz, 2020 [cit. 22. března 2021]. Dostupné na <https://www.pmscr.cz/proc-zrovna-ja-ii/>.
- RESTORATIVNÍ JUSTICE. Strategie restorativní justice pro Českou republiku [online]. restorativni-justice.cz, 23. března. 2021 [cit. 26. března 2021]. Dostupné na: <https://restorativni-justice.cz/strategie-restorativni-justice-pro-ceskou-republiku/>.

Abstrakt

Diplomová práce pojednává o dětech v pozici zvláště zranitelných obětí trestného činu. V úvodní kapitole jsou vymezeny nejdůležitější pojmy. Druhá kapitola je věnována problematice viktimologie, zejména sekundární viktimizace. Stěžejní částí práce je rozbor jednotlivých práv dětí jako obětí dle zákona o obětech trestných činů a navazujících práv dle trestního řádu s využitím poznatků odborníků z praxe, které jsem získala pomocí provedeného dotazníku. Poslední kapitola se věnuje možným úpravám *de lege ferenda* i souvisejícím návrhům nelegislativního charakteru, které by mohly postavení dětí jako obětí zlepšit.

Summary

This diploma thesis deals with children as particularly vulnerable victims of crime. In the introductory chapter the most important terms are defined. The second chapter is focused on the topic of victimology especially secondary victimization. The main part of the thesis is the analysis of rights of children as victims according to the Act on Victims of Crime and related rights according to the Criminal Procedure Code using the knowledge of experts from practice, which I obtained using a questionnaire. The last chapter deals with possible adjustments *de lege ferenda* and related proposals of a non-legislative nature which may improve the position of children as victims of crime.

Klíčová slova

dítě, oběť, zvlášt' zranitelná oběť, poškozený, restorativní justice, viktimologie

Key words

child, victim, particularly vulnerable victim, injured party of the criminal proceedings, restorative justice, victimology

Příloha č. 1: Dotazník

1. Vnímáte při své práci a aplikaci zákona o obětech trestných činů nějaké problémy ve vztahu k dětským obětem? Pokud ano, jaké se dle Vás objevují nejčastěji?
2. Jaká jsou podle Vás hlavní specifika při práci s dětskými oběťmi oproti dospělým?
3. Domníváte se, že v praxi existují problémy i u jiných institucí či osob přicházejících do styku s dětskými oběťmi (např. soudy, policie atd.)? Dokázali byste případně identifikovat jaké?
4. Je dle Vašeho názoru současná legislativa v oblasti ochrany práv obětí a jejich naplňování dostatečná? Uvítali byste další změny nebo případné problémy vidíte spíše na úrovni aplikační?
5. Existuje dle Vašeho názoru dobré povědomí veřejnosti o právech obětí (potažmo dětských obětí) a co by se dle Vás dalo dělat, aby se stav zlepšil?
6. Myslíte si, že by bylo přínosné, pokud by při práci s dětskými oběťmi (i oběťmi obecně) docházelo k větší interdisciplinaritě? Pokud ano, v čem by dle Vás spolupráce odborníků z různých oblastí mohla pomoci?
7. Bylo by podle Vašeho názoru vhodné zřídit specializovanou instituci, která by se zabývala právě naplňováním práv obětí v trestním řízení a zajišťovala lepší koordinaci všech zúčastněných orgánů?
8. Mohlo by být podle Vás pro dětské oběti přínosné, pokud by se při práci s nimi více uplatňovaly prvky restorativní justice? Pokud ano, jaké?

Příloha č. 2: Odpovědi respondenta č.1 (R1), advokátka

1. Problémem je, že soudy neustanovují samy od sebe zmocněnce poškozeným nezletilým, ani u nejzávažnějších trestných činů, pokud jim ho nezvolí zákonní zástupci. Ze zákona tato povinnost sice nevyplývá, ale soudy tak učinit mohou a nedělají to. Nezletilá oběť pak zůstane v podstatě bez právního zastoupení, protože opatrovník (OSPOD) nemá právní vzdělání, neumí oběť připojit s nárokem na náhradu škody v trestním řízení apod. V podstatě je opatrovník jen velmi formální figura, která ve skutečnosti dětské oběti nepomáhá.
2. U dětských obětí je třeba nejen práce s obětí, ale i jejími rodiči (pokud jeden z nich či oba nejsou obviněnými), je třeba pracovat se snadno uchopitelnými pojmy, jiným slovníkem i jiným přístupem než u dospělé oběti. Děti mají mnohem větší pocitu viny, nerozumí pojům jako spravedlnost, odplata, viktimizace, spravedlivý trest, oběť atp. Je třeba také mnohem víc myslet na to, co udělá viktimizace pachatelem i sekundární viktimizace v rámci tr. řízení s nezletilým v budoucnu.
3. V průběhu trestního řízení se setkává nezletilá oběť se stejnými OČTŘ jako oběť dospělá (a kromě nich i se znalci, advokáty, kurátory, opatrovníkem). Ale na všechny tyto orgány je třeba klást zvýšené nároky při práci s nezletilými oběťmi jako zvláštní kategorií obětí trestných činů.
4. Uvítala bych změnu v tom, že soudy musí ustanovit zvlášť zranitelné oběti zmocněnce v případě, že si sama oběť nikoho nezvolí, a soud toto považuje za nutné. Jednalo by se zejména o takové případy, ze kterých by bylo zřejmé, že oběť sama nezvládá projít trestním řízením, neumí se připojit s náhradou škody, uplatňovat svá procesní oprávnění, a podobně. U dětských obětí by pak mělo být zastoupení advokátem povinné, neboť děti jsou tzv. zvlášť zranitelnými oběťmi ze zákona vždy.
5. Rozhodně dobré není. Nepřispívá k tomu ani postup policie při informování oběti o jejích právech v rozsahu zákona o obětech trestných činů. Oběti jsou často poučovány v době, kdy vůbec nevnímají, co se po nich chce, jsou ve stresu, prezentovaný rozsah oprávnění je natolik široký, že je oběť není schopna přijmout a uchopit, či není ve stavu, kdy by si byla schopna sama najít advokáta. Zlepšení by mohlo nastat v případě, že by byla oběť poučována o svých právech opakovaně a srozumitelněji.
6. Jednoznačně vnímám problém nedostatečné psychologické a psychiatrické pomoci pro oběti. Psychologové a psychiatři jsou přetížení, mají dlouhé objednací lhůty, musí se často platit v hotovosti, na což oběti nemají peníze a neví, že jim může být tato pomoc proplacena (ale až následně, což někdy situaci neřeší). Zejména u dětské psychiatrie a psychologie je velký nedostatek volné kapacity – oběti potřebují častější konzultace než jednou za dva měsíce. A jejich advokát není (ve většině případů) terapeut a krizový intervent. Advokáti by neměli suplovat roli psychologů, které oběti tolik potřebují. Dále by bylo vhodné více proškolení lékařů, jak postupovat při kontaktu s oběťmi trestných činů, jakým způsobem vést zdravotní dokumentaci, jak rozpoznat domácí násilí a sexuální zneužívání a podobně.
7. Nevidím jako nutné, stačilo by, aby se dodržovala práva obětí s ohledem na judikaturu ESLP.
8. U dětských obětí by mělo, jak jsem výše uvedla, dojít hlavně k možnosti okamžité pomoci po stránce psychiatrické/psychologické, a to opakovaně, a tak často, jak dítě potřebuje. Dítě by nemělo být vystaveno mediaci s pachatelem, za žádných okolností. Výše odškodnění nemajetkové újmy by měla odpovídat zásahu do vývoje a zdraví dítěte v budoucnu. Tresty za sexuální delikty vůči dětem by měly být ukládány ve vyšších výměrách, neboť při porovnání s tresty udílenými například za daňovou kriminalitu, jsou směšné.

Příloha č. 3: Odpovědi respondenta č. 2 (R2), advokát

1. U dětí vnímám problém především v souvislosti s tím, kdo a jak by měl hájit jejich zájmy. Často jim není ustanoven opatrovník/zmocněnec z řad advokátů; a pokud ano, tak se s ohledem na výši odměny dle advokátního tarifu své roli příliš nevěnuje, popř. není dostatečným odborníkem na danou problematiku.

Dalším problémem je, že do kontaktu s dětmi přichází řada lidí, kteří s nimi neumí pracovat/komunikovat. To je obzvláště špatné u výslechů, kdy jedna špatná otázka vyslychajícího dokáže zmařit celé trestní řízení...
2. To, že zpravidla nemohou samostatně právně jednat. A že svět vnímají a popisují jinak než dospělí.
3. U všech. Viz předchozí otázky. Je to hodně o empatii a tréninku.
4. Jde o spojené nádoby. Pokud by byla vůle současnou právní úpravu aplikovat rozumně, tak by změn nebylo třeba mnoho. Ale s ohledem na přístup aplikační praxe může být často lepší provést přímou novelizaci.
5. Ne. Osvěta na všech úrovních. Od škol po justici.
6. Určitě. Sám v praxi spolupracuji s psychology, psychiatry, sociálními pracovníky, pastoračními pracovníky, duchovními, církevními právníky, policisty, státními zástupci atp. To, čím si oběti procházejí, totiž nemůže obsáhnout jedna profese, jeden odborník.
7. Záleželo by na jejím nastavení a obsazení.
8. Mohlo. Když pomínu to, že je třeba změnit přístup, kdy je k oběti v trestním řízení přistupováno pouze jako k důkaznímu prostředku, tak by oběti měly být nabízeny různé možnosti (nástroje), ze kterých by si mohla vybírat, co jí dává v dané fázi smysl.

Příloha č. 4: Odpovědi respondenta č. 3 (R3), soudce

1. Problémy se většinou týkají jakýchkoli obětí, bez ohledu na to, zda jde o oběť nezletilou. Oběti vzhledem k tomu, kolik mají práv, nejsou poučovány takovým způsobem, aby mohly svá práva efektivně uplatňovat. Ve vztahu k dětským obětem je to posunuto o to, že se samotným dítětem musíme nakládat jako s obětí a umožnit jí realizaci práv přiměřeně jejímu věku. Tzn. k sedmnáctileté oběti přistupujeme téměř jako k dospělému, jinak to bude u šestiletého dítěte. Na druhou stranu vždy v případech dětských obětí vystupují i zákonní zástupci, kteří by také měli být poučeni o všech právech, a to nejen o těch která vyplývají z pozice oběti, ale i poškozeného dle TŘ. Je třeba vždy vážit to, zda zákonný zástupce může a má uplatňovat práva dle ZOTČ. Jde většinou o to, jaký je vztah TČ k osobě pachatele. Vždy v situaci, kdy by měl být jeden ze zákonných zástupců pachatelem, by měl být dítěti ustanoven opatrovník. I druhý zákonný zástupce se dostává do kolize zájmů. K dětské oběti je nutné vždy přistupovat jako k dítěti – tedy komunikovat s ním srozumitelně. Zvláštní zranitelnost je tím výraznější, čím mladší dítě je, a to včetně dopadů sekundární viktimizace.
2. Zejména jde o přístup k oběti jako takové. Oproti jiným obětem musí člověk daleko více přemýšlet o citlivosti celé situace. Nemyslím si, že je nutné vylepšovat právní úpravu, jde spíše o přístup OČTŘ. Myslím si, že nějaký základní parametry práce s dětskou obětí (ať již v pozici svědka či poškozeného) by měli zvládat nejen specialisté na práci s dětskou obětí, ale všichni policisté, státní zástupci a soudci. Zvláštní přístup k dítěti by měl být zachován i pokud vystupuje „pouze“ v pozici svědka, nikoli oběti, vzhledem k tomu, že mezi jejich postavením nemusí být jasná hranice a rozdíly se mohou stírat.
3. Problémy, které se vyskytují budou u všech institucí obdobné. Jde především o přístup k oběti, vždy musíme mít na paměti sekundární viktimizaci. Druhá skupina problémů souvisí se zákonnými zástupci a tím, že práva a povinnosti, možnosti jejich uplatnění a poučování o nich je potřebné u většího počtu osob (tj. je nutné poučit samotné dítě, i jeho zák. zástupce). Do procesu se aktivně zapojují také úředníci PMS či pracovníci OSPOD a dokáží dětským obětem výrazně pomoci. Samozřejmě práce policisty a například úředníka PMS je jiná. Úředníci PMS dokáží dětskou oběť (svědka) připravit v rámci konzultací na to, co se bude dít a co bude následovat a jak to bude vypadat. S dětskou obětí by o tomtéž měl mluvit i policista, který má ale řadu dalších zájmů jako získat důkazy a usvědčit pachatele, správně formálně získat a zajistit všechny důkazy pro potřeby budoucího řízení atd. K práci s obětí a např. informování o tom, co dítě může v procesu očekávat tak má samozřejmě menší prostor, takže by s dítětem měl pracovat i OSPOD a probační úředník. I zde je to stejné jako u OČTŘ, tzn. je to o lidech a jejich zkušenostech a citlivosti a nastavení konkrétního pracovníka. V případech TČ pohlavního zneužití nebo znásilnění dítěte jsou pro OČTŘ (minimálně na začátku nebo mnohdy i v průběhu celého procesu) podstatné také otázky hodnocení věrohodnosti dětské oběti a zda se vůbec samotný skutek stal. Zároveň však s obětí musí nakládat citlivě, jako by obětí byla, vzhledem k tomu, že máme v ZOTČ zakotvenu presumpci oběti.
4. I před účinností ZOTČ se jednalo zejména o problémy v aplikační praxi a o přístupu jednotlivých osob, které jej aplikují. Za současné situace nevím o žádném novém opatření, které by mělo mít nějaký zásadní vliv nebo by v současné právní úpravě chybělo. Po letech účinnosti ZOTČ jsme se s ním nějakým způsobem naučili pracovat a nyní jde opravdu zejména o problémy v oblasti aplikační praxe – jakým způsobem je oběť poučována, jak je k ní přistupováno, jak se nezletilá oběť při jednotlivých úkonech cítí atd.
5. Dělat by se dalo mnohem více. Veřejnost vůbec netuší, jaké má poškozený postavení v trestním řízení (že se nemůže odvolat do výroku o trestu, že má možnost se připojit s nárokem na náhradu škody a jak to udělat, co vše se po poškozeném potažmo oběti v trestním řízení bude chtít). Tím méně má laická veřejnost povědomí o tom, jaká jsou práva přímo obětí. Proto je tak důležitá činnost OČTŘ, které s obětí přijdou do styku na samotném

začátku řízení, aby jí všechna práva objasnily. Myslím si, že se dá zvyšovat právní povědomí laické veřejnosti obecně (setkávání se studenty středních, ale i vyšších ročníků základních škol, návštěvy u soudních jednání, různé přednášky či workshopy). O různé osvětové aktivity se snaží také PMS. U dětských obětí vidím nezastupitelnou roli v oblasti osvěty zejména u pracovníků OSPOD – vím o tom, že kurátorky chodí po školách a mluví s dětmi ohledně prevence, případně co dělat, pokud se dítě stane obětí. Prostoru k tomu zvýšit povědomí veřejnosti je stále poměrně hodně, a to i v souvislosti s rozvojem informačních technologií. Vidím poměrně velký deficit v tom, jak funguje neziskový sektor u nás. Například v USA je prezentace práce justice svěřena i různým organizacím, existuje zde „Centrum pro inovaci justice“, které funguje ve vztahu k veřejnosti a informuje o činnosti justice navenek.

6. Zcela jednoznačně. Na úrovni okresů, respektive středisek PMS, interdisciplinarita ve vztahu ke kriminalitě mládeže (tj. „z druhé strany“) funguje už spoustu let. Existují tzv. interdisciplinární skupiny (nebo „multitýmy“), které jednou za čas (v řádu několika měsíců či půl roku) vytvářejí platformy pro setkání odborníků. V závislosti na aktivitě jednotlivých středisek existují multitýmy pro mládež a multitýmy pro oběti. Na nich se řada z těchto odborníků se setkává dublovaně – ti, kteří pracují s kriminalitou mládeže jsou často i členy multitýmu pro oběti. Jde o platformu setkávání probačních úředníků, kurátorů OSPODu, policistů pracujících s mladistvými, státních zástupců, soudců, čas od času i zástupců neziskových organizací. Přínos těchto týmů vidím hlavně ve vzniku vztahů mezi jednotlivými specialisty a orgány. Interdisciplinarita je podle mě poměrně velká výzva, jak věci dělat společně a správně a navzájem si pomoci.
7. Přiznám se, že nevím, jestli je to o zřízení nějakého konkrétního úřadu. Poměrně dost práce již v této oblasti v dnešní době dělá PMS. Někáký koordinátor by obecně nemusel být špatný. Osobně jsem pro to, aby byli podporováni tzv. poradci pro oběti, kteří jsou často bývalými pracovníky PMS a kteří jsou zde právě proto, aby podali oběti pomocnou ruku a provedli ji trestním řízením. Pokud by toto bylo nějakým způsobem podchyceno a institucionalizováno, určitě by to bylo lepší. V dnešní době jsou poradci pro oběti v jednotlivých okresech financováni z různých dotačních programů, tyto funkce tak vznikají na půl roku či rok a poté opět zanikají, protože vzniká nový projekt a činnost je nekoordinovaná. Myslím si, že by koordinace mohla proběhnout právě na poli PMS a není potřeba zřizovat speciální instituci. Případně pak také nějaká koordinace na poli neziskovek v podobě předávání know-how apod. Bylo by přínosné, aby zde byl někdo, kdo vše oběti a zejména dětské oběti nějakým způsobem zjednoduší a vysvětlí jí, co se bude dít.
8. Restorativní justici považují za jediný možný model, jak by měla justice fungovat. Není účelem justice přistupovat k věcem přístupem „oko za oko“. Na druhou stranu je nutné vážít každý individuální případ a pokud oběť nestojí o restorativní přístup, žádným přístupem na ni v tomto ohledu netlačit. Jde o otázku citlivou, účast by vždy musela být založena na dobrovolném principu. Restorativní justice je také o tom, aby pachatel pochopil, co udělal, čím oběti ublížil, jaký to na ni mělo vliv, a to si myslím, že se do procesu dá vsunout i bez toho, aby byla zatěžována oběť jako taková. Tedy ano, restorativnost samozřejmě, nicméně ne za každou cenu. Co se týče dětských obětí, v některých případech je pro oběť nejlepší, aby „to měla co nejdříve za sebou“ (zejména u případů pohlavního zneužívání), zde by mohl mít restorativní přístup naopak neblahý efekt. Důležitá je vždy dobrovolnost a individuální zvážení, zda se na konkrétní případ restorativní přístup hodí.

Příloha č. 5: Odpovědi respondenta č. 4 (R4), státní zástupkyně

1. Při výkonu působnosti státního zastupitelství ve vztahu k aplikaci zákona o obětech trestných činů, pokud se týká konkrétně nezletilých obětí, aktuálně žádné výrazné aplikační problémy nebyly zaznamenány.
2. Specifika při práci s dětskými oběti oproti dospělým vyplývají ze související platné právní úpravy, zejména z postavení dítěte jako zvlášť zranitelné oběti ve smyslu § 4 písm. a) zák. č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, na kterou si v tomto směru dovoluji odkázat, a ve vztahu k trestním řádu upozorňuji zejména na specifické podmínky pro výslech nezletilého svědka jako zvlášť zranitelné oběti podle § 102 tr. řádu a institut opatrovnictví podle 45 tr. řádu.
3. Podle dostupných poznatků nebyly zásadní aplikační problémy u jiných institucí, např. soudu či policejního orgánu, zjištěny.
4. Současnou legislativní úpravu lze považovat pro účely výkonu působnosti státního zastupitelství za dostatečnou.
5. Povědomí veřejnosti o právech obětí nemohu ze své pozice pro nedostatek relevantních podkladů objektivně hodnotit.
6. Ve vztahu k dětským obětem trestné činnosti je interdisciplinarita ze strany dotčených orgánů alespoň v rámci působnosti zdejšího státního zastupitelství aplikována dlouhodobě s jednoznačně kladnými výsledky.
7. Zřízení případné specializované instituce nemohu ze své pozice pro nedostatek relevantních podkladů objektivně hodnotit, v dalším odkazuji na ostatní odpovědi.
8. Začleňování prvků restorativní justice je dlouhodobým a žádoucím trendem ve všech vhodných oblastech nejen trestního řízení.

Příloha č. 6: Odpovědi respondenta č. 5 (R5), příslušník PČR (Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování), specialista na kriminalitu páchanou dětmi a na dětech

1. Z policejní praxe (jako specialisty na kriminalitu páchanou dětmi a na dětech) vím, že tím největším problémem ve vztahu k dětským obětem je případné odhalení křivého obvinění či svědectví údajné dětské oběti.
2. Právě již ta zmíněná fabulace.
3. K problémům u přístupu ke skutečně dětským obětem dochází dle mého názoru u soudů, a to z důvodu, že specialisté „soudci pro mládež“ de facto neexistují, a také neprocházejí žádnými školeními či kurzy ve vztahu k dětským obětem.
4. Dle mého názoru je legislativa dostatečná.
5. Myslím si, že právě díky poučení oběti ze strany Policie ČR při prvotních úkonech, existuje následně velmi dobré povědomí o jejich právech.
6. Dle mého názoru již dochází ke vzájemné spolupráci odborníků z různých oblastí. V již uváděném poučení Policií ČR, je oběť odkazována na odbornou pomoc či následnou odbornou péči.
7. V České republice již existuje dostatek neziskových organizací, které by měly práva oběti naplňovat. Nemyslím si, že by bylo potřeba zařizovat ještě další instituce.
8. Restorativní justice už je určitým způsobem naplňována, například tím, že peníze, které jsou získány z prodeje majetku získaného trestnou činností, jsou odváděny na účet pro oběti trestných činů při Ministerstvu spravedlnosti ČR, kterými jsou pak hrazeny nároky obětí.

Příloha č. 7: Odpovědi respondenta č. 6 (R6), t. č. pracovnice PMS, poradkyně pro oběti TČ, nyní pracovnice organizace zaměřující se na poradenství a pomoc obětem TČ

1. Ano vnímám několik problematických oblastí, například:

Dítě, které se rozhodne řešit své vlastní domácí násilí. Pracovala jsem s chlapcem, který šel ohlásit na Policii, že ho otec bije, stejně jako matku. Policie chlapce poslala domů s tím, že by měl přijít v doprovodu zákonného zástupce. Pro toho stejného chlapce jsem chtěla zajistit alespoň některá z práv přiznávaných zákonem o obětech, jako je například jediný – neopakovaný výslech natočený například na videokameru tak, aby byl použitelný i pro soud, neboli snažit se preventivními kroky předejít sekundární viktimizaci, což mi bylo kriminalistkou rozmlouváno jako neefektivní, jelikož Policie vnímá opakované výsledky jako potřebné pro případ, že v rámci vyšetřování vyplynou najevo nové skutečnosti.

Dále se mi také stalo, že jsem byla v pozici poradkyně pro oběti TČ upozorněna Policií ať nepoučuji oběti o jejich právech, že si je Policie v poučí sama.... Policie v praxi oběti spíše nepoučuje, samozřejmě to závisí člověk od člověka, ale mám pocit, jako by měli strach, aby se oběti náhodou nedověděli více informací, než je potřeba.

Jako problematické vnímám obecně to, že zákon o obětech TČ je pro mnoho policistů i dalších aktérů v rámci sítě jen soubor dalších povinností a neberou jej jako skutečnou oporu pro lidi, kteří prožili složitou, ne-li traumatizující situaci.

Jako problematickou vnímám nízkou informovanost mezi pracovníky OSPOD. Přestože hájí nejlepší zájmy dítěte, mají často jen omezené množství informací o dětských obětech z pohledu zákona 45/2013 Sb.

2. Důležité je uvědomovat si specifika křehké dětské psychiky, ale zároveň sílu a odolnost dětí. Děti se dokáží postavit hrdě a mnohdy překvapivě těžkým úkolům, ale mám za to, že potřebují od dospělých slyšet něco jako uznání jejich vnímání situace.

Mám také za to, že je třeba, aby bylo i s dítětem zacházeno tak, aby bylo vzhledem ke svému věku, kognitivním a jiným specifikům dáno najevo, že chceme slyšet jeho názor a chceme mu předat maximum relevantních informací, způsobem pro něj pochopitelným a co nejméně zraňujícím.

Je třeba mít na paměti, že dětská psychika se vyvíjí, traumata, která mohou přijít, mají děti možnost v rámci svého zdravého vývoje zpracovávat s pomocí nejbližších anebo odborníků a spousta zlého zvrátit možná lépe než dospělí.

3. Možná, že jsem již něco z toho popsala v prvním okruhu.
4. Problémy vidím zejména v roztržitém systému a mnohoresortním přístupu. Dětská oběť z hlediska ochrany spadá do působnosti ministerstev spravedlnosti, práce a sociálních věcí i školství a zdravotnictví a jednotliví aktéři spolu často buď neumí, nebo nemohou adekvátně spolupracovat. Problém vidím zejména v nedostatečné informovanosti jednotlivých aktérů a přetíženosti administrativní zátěží, která jako by se za poslední roky posunula nad samotnou práci s lidmi.

Jako velmi problematické vnímám nedostatečné zabezpečení možností péče o oběti všech trestných činů ze strany státu, který není ochoten financovat například pozice poradců pro oběti v rámci státní správy.

Jinými slovy problém nevidím přímo v legislativě, i když by se „zákon o obětech“ dal jistě stále více modernizovat, ale především v jeho aplikaci.

5. Neexistuje. Troufám si tvrdit, že drtivá většina společnosti netuší, že existuje zákon o obětech TČ. Chyba je jak jinak než systémová. Stát jako instituce nedostatečně a roztržštěně (ne)informuje o potřebách směrem k praxi. Cokoliv, co je třeba komunikovat na odborné úrovni, musí začít ve vzdělávání. Je obecně nízká právní gramotnost a povědomí o právech a povinnostech tzv. každodenních, natož specifických vztahujících se ke konkrétním problematickým oblastem života.

Věřím, že systematické šíření osvěty od školních lavic přes vyučující až po rodiče a zbytek společnosti by bylo vhodné. Stejně tak by bylo zajímavé zkusit využívat možností současného moderního světa – mediální kampaně, nějaká šikovná aplikace?

Také by se dalo očekávat, že se při kauzách, které se aktuálně otevírají (masová vražda v ostravské nemocnici, budoucí premiéra filmu V síti a množství obětí kyberkriminality, atd.) tématu obětí „chytí“ některá politická strana. Pokud by se tématu dokázala chytit strana, která by jej pojala opravdu seriózně, mohlo by to vzbudit ve společnosti minimálně diskuzi.

6. Po pravdě řečeno, si nejsem jistá a jedná se o velice složitou otázku. V praxi již dochází k tomu, že s dětskou obětí pracuje více než jeden odborník na určitou problematiku. Téměř vždy je to pracovník OSPOD, dále psycholog či psychoterapeut, výchovný poradce ve škole, sociální pracovník neziskové organizace, praktický lékař atd. Je toto pro dítě v dané situaci žádoucí? Kteří z daných odborníků pracují v kooperaci? (Když uvážíme, že se řídí rozdílnou legislativou, metodami práce, mají jiné zájmy atd.).

Někdy mi velký tým expertů připadá spíše kontraproduktivní, ale pokud bychom dokázali vybudovat specializovanou „centra“, ve který by se realizovala adrešná pomoc prostřednictvím spolupracujících odborníků z různých odvětví, pak bych byla jednoznačně pro!

7. Myslím, že by pro to byla vhodná PMS ČR, ale pouze za předpokladu, že by se významně posílila personálně a svým zaměstnancům dala vynikající podmínky k práci. Aktuálně jsou zaměstnanci přetěžováni, agenda obětí je v PMS ČR spíše na druhé koleji (neříkám s negativní konotací), to je prostě fakt. Přitom věřím, že zaměstnanci PMS ČR velice dbají o práva poškozených/obětí, ale není prostě v současných podmínkách v jejich silách dělat vše, co by bylo přínosné. Ke koordinaci to přímo vybízí, PMS ČR zaujímá významné postavení, je respektovanou institucí a proto věřím, že by se agendy zhostila výborně. Znovu ale opakuji, ne za současných podmínek.

8. V každém případě!

U dětské oběti by bylo vhodné především nepřistupovat k ní jako ke svědkovi, kterého je třeba důkazně vytěžit, ale jako ke křehké bytosti, které bylo ublíženo. Bylo by vhodné dbát na to, aby byla v rámci řízení vždy v doprovodu osoby, která zajistí její pocit bezpečí – nikoliv jen formálně (pracovník OSPOD, který sedí v rohu a dítěte si nevšímá).

Bylo by vhodné využít všech prostředků k zabránění/zmírnění stresu, strachu, prodlužování řízení, druhotného zraňování oběti atd., a to pochopitelně s ohledem na závažnost TČ a dalších okolností.

Bylo by také jistě velmi přínosné mít na paměti, že pokud je stát v roli vymahatele dodržování zákona, dítě nemůže být bráno jako prostředník, ani prostředek k dosažení.

Mám za to, že dítě samo by mělo být dopadům celého řízení maximálně uchráněno, mu a jeho nejbližším by měl být VŽDY nabídnut adekvátní formou a ve vhodnou dobu poradce pro oběti TČ, který provede informacemi a pokusí se především s rodiči/pečujícími osobami udělat vše pro ochranu práv a zajištění podmínek. Poradce pak s ohledem na situaci bude schopen zprostředkovat další odborníky, pokud by bylo za potřebí je přizvat a bude také schopen komunikace s PMS v otázkách dohod, mediace atd. S dítětem by měl vždy pracovat

odborník orientovaný ve vývojové dětské psychologii, sociálních specifických dopadů TČ na celou širokou škálu aspektů v životě rodiny.

Příloha č. 8: Odpovědi respondenta č. 7 (R7), pracovnice OSPOD

1. Ze strany OSPOD vnímáme u dětských obětí jako problém náhradu škody za psychickou újmu. Je nedostatek kvalifikovaných odborníků, kteří by psychickou újmu dokázali vyhodnotit.
2. Jedná se o zvláště zranitelné oběti, při práci s nimi je vždy třeba specializovaných odborníků na práci s traumatem (většinou psychologové) a speciálně vyškolených policistů, kteří umí vést výslechy a pracovat s dětskými oběťmi, aby nedocházelo k sekundární viktimizaci.
3. Domníváme se, že problémy existují, zejména u policie. Jedná se zejména o opakované výslechy dětských obětí. Je to pro ně zatěžující a dochází tak k sekundární viktimizaci. Problém spatřujeme zejména na malých obvodních odděleních PČR, kde nejsou k dispozici speciálně vyškolení policisté. U soudů problém nevnímáme.
4. Domníváme se, že současná legislativní úprava je dostatečná, problémy mohou být spíše na úrovni aplikační.
5. Máme za to, že informovanost o dětských obětech v obecné rovině je v dispozici v dostatečné míře, o jejich právech ale nikoliv. Samotné oběti jsou podrobně informovány, poučeny a dostanou potřebná doporučení. Podpisem stvrzují, že všemu rozuměly. Mohla by být větší osvěta, např. formou reklamy nebo dokumentů v TV, na školách.
6. Interdisciplinarita je nutná, je součástí práce s dětskými oběťmi. Stále vnímáme nedostatek specializovaných odborníků. V rámci interdisciplinarity by mohl lépe fungovat přenos informací.
7. Domníváme se, že toto není nutné, je to zajištěno dostatečně. Ale jak je uvedeno výše, mohl by lépe fungovat přenos informací, což by pomohlo zlepšení a zrychlení práce.
8. Domníváme se, že ve vztahu k dětským obětem není přínosné uplatňovat prvky restorativní justice, neboť se jedná o zvláště zranitelné oběti.

Příloha č. 9: Odpovědi respondenta č. 8 (R8), pracovnice PMS, specialista na práci s mládeží

1. Práva dětských obětí jsou z našeho pohledu dostatečně legislativně ošetřena, v aplikační praxi se při naší činnosti rovněž nesetkáváme s problémy.
2. Byť je v naší organizaci kladen důraz na to, aby poškození měli možnost, prostor hovořit o dopadech trestného činu na jejich život, v případě dětských obětí jsou kontaktováni vždy jejich zákonní zástupci a záleží na jejich rozhodnutí, do jaké míry se uplatní práva dětských obětí, resp. jakým způsobem a v jakém rozsahu zahájí spolupráci s naší organizací (která je z jejich strany zcela dobrovolná). V případě, že je s dítětem a jeho zákonnými zástupci zahájena spolupráce, při jednání následně zohledňujeme to, v jakém věku se nachází, jeho psychický, fyzický vývoj atp. - podání informací a hledání řešení je přizpůsobeno jeho vývojovému stupni a aktuální situaci. Z pohledu součinnosti s naší organizací tak nemusí v případech, kdy zákonní zástupci o spolupráci s Probační a mediační službou neprojeví zájem, dojít k možnosti uplatnění restorativního přístupu.
3. V praxi se setkáváme s tím, že k dětským obětem je přistupováno tak, aby neprobíhala sekundární viktimizace, děti jsou vyslýchány ve speciálních místnostech, výslechy se neopakují atd., jsou dodržována jejich práva.

U obětí CAN, domácího násilí a dalších bych zmínila stávající praxi, kdy kolizním opatrovníkem oběti bývá obvykle ustanovován zaměstnanec OSPOD, je otázkou, zda by s ohledem na uplatnění nemajetkové újmy neměl být ustanoven do funkce opatrovníka advokát (zaměstnanec OSPOD dítě nezná, není to klíčový pracovník rodiny a většinou následně žádá o ustanovení zmocněnce, řízení se prodlužuje).

V případě, že dítě obětí v rodině agresora zůstává a pachatel je uložen některý z alternativních trestů, nebývá náhrada škody uplatňována či pouze v symbolické výši s ohledem na situaci, že rodiče chtějí pokračovat ve společném soužití a povinnost adekvátní náhrady škody by negativně dopadla na celý rodinný systém. Nicméně dle mého děti nemají záruku, že v budoucnu „dopadne vše dobře“ a proto by měla být NŠ důsledně uplatněna.

V těchto situacích vnímám, že chybí i psychosociální pomoc dítěti, kdy rodiče, z nichž jeden je agresor nejsou motivováni vyhledat dítěti odbornou pomoc. OSPOD má však zákonnou povinnost dle § 6 píseň e), g) zaměřit se na tyto děti a může v rámci svých kompetencí nařídít rodičům v rámci správního rozhodnutí využít některou odbornou službu. Problémem však zůstává, že dostupnost služeb (odborníků, terapeutů), kteří jsou schopni pracovat s traumatem je v rámci republiky různá.

4. Legislativa je z našeho pohledu dostatečná, mimo limity popsané výše.
5. Ze zkušeností můžeme říct, že povědomí o právech obětí je velmi nízké. Na druhou stranu máme za to, že potřebné informace se k dotčeným obětem dostanou skrze např. sociální odbory příslušných městských úřadů, magistrátů, které jsou veřejnosti dobře místně dostupné, jsou pro ně nízkoprahové a dokáží je dobře odkázat na instituce, které se prací s oběťmi zabývají. Dalšími takovými subjekty jsou lékaři, Policie ČR, školy. Proto bychom podpořili posílení kompetencí sociálních pracovníků a dalších subjektů, aby dokázali klientům poskytnout aktuální a relevantní informace.
6. Interdisciplinarita je při práci s dětskými oběťmi často nezbytná. Myslím si, že je v mnoha případech také uplatňována. Její uplatňování však závisí nejen na dostupnosti potřebných služeb (zejm. zdravotních, sociálních, právních), ale také na jejich koordinaci (tak, aby se vzájemně vhodně doplňovaly). Pokud situace dítěte vyžaduje interdisciplinární přístup a ten je vhodně uplatněn, může dojít k rychlejší a lepší integraci dítěte zpět do jeho běžného života, nebo alespoň snížení dopadu traumat na jeho život.

7. Systémová podpora a zakotvení institucí a organizací zabývajících se právy obětí a pomoci obětem dle mého názoru v ČR chybí. Otázkou je, jak by toto mělo být zajištěno – zda vznikem nové instituce, nebo podřazením této agendy nějaké již fungující organizaci či instituci.
8. Povaha trestných činů a jejich dopadů na dětské oběti je velmi různorodá. Důležitým aspektem jsou zákonní zástupci a jejich postoj k celé věci, protože děti často nedokáží dobře popsat své pocity, je potřeba věnovat pozornost jejich chování a prožívání, případně děletrvajícím změnám. Je důležité, aby se dítě co nejdříve vrátilo do normálního života a negativní zážitky zpracovalo. Proto je potřeba ošetřit potřeby dětských obětí co nejdříve po činu a využití prvku restorativní justice ve správný čas může být přínosné pro obě strany konfliktu. Je to však velmi individuální, záleží na okolnostech trestného činu, je rovněž nutné vyvažovat nerovné postavení dětské oběti vůči pachateli.

Rozlišili bychom dětské oběti na oběti, které zažily týrání, zanedbávání a zneužívání, domácí násilí, kde je potřeba situaci dítěte řešit zcela individuálně za využití všech potřebných intervencí a oběti dalších TČ se kterými se v praxi běžně setkáváme (krádeže, loupeže, ublížení na zdraví, křivé obvinění a atd.) – zde vnímám uplatnění prvků restorativní justice jako velmi významné. Může pomoci dětské oběti zpracovat negativní zážitky, dostat odpovědi na své otázky, urovnat vztahy např. ve školním kolektivu. Je důležitá podpora k urovnání konfliktu, respektování dítěte a zvolená metoda je vždy individuální – např. mediaci, restorativní skupinová konference, písemná či osobní omluva.

Příloha č. 10: Odpovědi respondenta č. 9 (R9), dětská klinická psycholožka

1. ZATÍM jsem této zákon ve své aktuální soukromé praxi nemusela aplikovat, takže žádné problémy, z dřívějšíka mě žádné nenapadají.
2. Specifika záležití a věku – v každém věku je vzhledem k míře a formě porozumění světu a lidem (rozlišení pravdy, fantazie, reality) třeba hledat jinou cestu, způsob práce (příběh, projekce, hra). Jako zásadní se mi jeví výslech či svědectví jako neopakovatelný úkon.
3. Asi ani ne.
4. Na současné ošetření jsem již nějakou dobu zvyklá a je to pro mne bezpečný a srozumitelný rámec, nic zásadního mi v něm nechybí; tyto záležitosti (aplikace), jsou často/vždy o lidech, jejich přístupu, zaujetí, ochotě apod.
5. Nemyslím si – publikovat příběhy, informační letáky, osvěta formou videí, klipů
6. Myslím si, že např. forma panelové diskuse či případové konference se mi jeví dostačující.
7. Ne
8. Jasně, třeba více mediace, hledání společné nápravy (i ve vězení).

Příloha č. 11: Odpovědi respondenta č. 10 (R10), výzkumnice v oboru sociálních věd

1. Například práce s adolescenty může být obtížná, protože často spadají pod právní definici dětí, ale zároveň mohou o sobě od 14-16 let rozhodovat. Často jsou bráni jako jednotka rodiny, a ne jako samostatné individuum. Na jednu stranu se na ně pohlíží jako na svéprávné a na druhou jako na děti, o kterých můžou rozhodovat jen dospělí.
2. Co se potom týče domácího násilí, jsou adolescenti a jejich potřeby často přehlíženy. Intervenční služby jsou homogenní nebo neexistují vůbec. Pokud je mladá žena (např. teen mothers) tak je často provází i společenské stigma; nadále potom v těchto případech také dost často nastává situace, kdy se násilí mezi mladými lidmi přehlíží úplně anebo se nazývá šikana atd.
3. Samozřejmě, ale toto je velmi rozsáhlé téma na psanou odpověď. Je důležité se zaměřit například na jeden typ instituce, neboť těch problémů je spousta. Kdybych měla dát příklad, tak bych zmínila práci s policií a jejich reakce/postup při domácím násilí, který je často nedostatečný, a to může být z několika důvodů: nedostatečný trénink, zastaralá definice domácího násilí, strach nebo pochybnosti z toho, jak správně zareagovat atd. To samé v jiných sektorech, např. školství a zdravotnictví, kde často dochází k nicnedělání právě kvůli nedostatku informací a školení v této oblasti.
4. Není, definice např. domácího násilí není úplná a přehlíží specifické aspekty různých typů násilí na různých typech obětí. Podle mého názoru, s legislativou to začíná. Legislativa vlastně odráží kulturní prostředí; jinými slovy, pokud legislativa nezaručuje dostatečnou ochranu oběti, pak je toto viditelné i ve společnosti ve které žijeme a pohybujeme se.
5. Nejsem si jistá, spíš bych řekla, že ne a obzvlášť potom v České republice, kde jsou lidé stále závislí na starém fungování, není pravděpodobně touha se vzdělávat na téma práv dětí a mládeže. Je ale možné, že mladší generace tento styl fungování změní.
6. 100% ano. V případě výzkumu, je interdisciplinarita nezbytná. Nicméně v ostatních oblastech se domnívám, že je též nepostradatelná. Když se zaměříme na trestný čin domácího násilí, tak „multiagency collaboration“ neboli kolaborace mezi několika subjekty je jediný způsob intervence jakým se dá obětem pomoci (ať už se jedná o kolaboraci mezi policií, soudy, školami, terapeuty/zdravotnictvím atd). Tento specificky problém se dá řešit jedině holistickým způsobem, kdy organizace najdou takzvanou třetí alternativu; jinými slovy, pokud se nezisková organizace zabývá praktickou a rychlou pomocí a poskytne ubytování v azylu pro děti a napadeného rodiče, pak i škola dítěte by měla být informována, stejně tak i policie a sociální služby.
7. Dovoluji si odpovědět, že je to s největší pravděpodobností ten nejlepší způsob, jakým by se měla intervence provádět. Každá organizace má jiný cíl. Tudíž je nezbytné, aby se našla společná řeč v procesu, kde je nejdůležitější blahobyt a prosperita dítěte jakožto oběti.
8. Pokud by šlo o to, aby pachatel pracoval na přijetí zodpovědnosti a zvlášť by potom komunita pracovala s dítětem, aby dítě pochopilo, co se stalo, dokázalo v sobě najít sílu a odpustit s pomocí profesionálů, kteří by se pote ujistili, že dítě jakožto adolescent/dospělý prosperuje, pak ano, souhlasím, že tento typ přístupu by mohl být přínosný. Osobně nesouhlasím s prací, kdy je pachatel v jedné místnosti s dítětem/obětí.

Příloha č. 12: Kazuistika

Doprovod nezletilého dítěte k podání vysvětlení u Policie ČR

... aneb, kde selhává aplikace zákona o obětech...

Úvod

Pracuji jako poradkyně pro oběti trestných činů, toho času v Probační a mediační službě ČR. Obrátila se na mě pracovnice neziskové organizace, která spolupracuje s rodinami s dětmi v ohrožení. S rodinou spolupracuje organizace dlouhodobě již několikátým rokem, nezletilého chlapce zná pracovnice od malička a využila toho, že chlapec zná i mě, protože jsem v dané organizaci dříve také působila, chlapec mě znal a měl ve mně důvěru. Důvěra byla zapotřebí zejména proto, že se svěřil s tím, že ho otec bije, stejně jako jeho matku a že on už v tomto nechce žít.

Výchozí situace

Nezletilý, 16letý chlapec Filip¹⁴³ vyrůstá v rodině se čtyřmi sourozenci, matkou a nevlastním otcem. Filip je vývojově pomalejší, ale bystrý. Dopláci na to, že je nejstarším dítětem své matky a ta mu nevěnuje příliš pozornosti, snažila se však zajistit pro něj alespoň služby, které by pomohly s jeho školními dovednostmi. Otec je biologickým otcem ostatních dětí, avšak ne jeho. Filipa od druhé třídy základní školy navštěvují pracovnice neziskové organizace, které mu pomáhají s výchovně vzdělávacími aktivitami. Tyto aktivity nikdy neprobíhají v domácím prostředí (přestože se pracovnice mnohokrát nabízeli rodinu navštěvovat v přirozeném prostředí), protože si to otec nepřál, probíhají buď ve škole, nebo v organizaci za přítomnosti matky. Filip se pracovníci svěřil, že jej otec bije, že se nejedná pouze o „výchovné pohlavky“, ale že je k němu opravdu krutý, stejně tak, že je velmi krutý k matce, která však s násilím nic nedělá, nikdy jej nehlásila a nikdy ho také nevezla k lékaři.

Když se Filip pracovníci svěřil, navrhla mu, že by se společně mohli obrátit na mě, vysvětlila mu, kde pracuji a on souhlasil, že mi pracovnice nejprve zavolá a zjistí, kdy bychom se mohli všichni sejít na osobní schůzce. Když mi pracovnice volala, nechtěla jsem po telefonu rozebírat detaily, dohodly jsme termín schůzky s ohledem na Filipovu školu a jeho dojíždění. Také mi pracovnice sdělila, že situace je opravdu vážná, Filip sám navštívil orgán sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) a požádal, zda by mohl žít raději v dětském domově. Toho času byl tedy umístěn předběžně do Klokánku v jiném městě, než se nachází jeho trvalé bydliště.

Filip mě v doprovodu pracovnice navštívil a cílem schůzky bylo, aby se dozvěděl, co by ho případně čekalo, kdyby se rozhodl podat na otce trestní oznámení. Také jak bych mu mohla pomoci já a zda bych u některých procesů mohla být s ním (například jako jeho důvěrnice). O celé věci jsme si začali povídat, ujistila jsem ho, že zůstane vše jen mezi námi, a kdyby se necítil dobře, nebo nechtěl mluvit, ať se ozve. Zároveň jsem mu sdělila, že bych nechtěla poslouchat podrobnosti o samotném násilí, že už tak pro něj muselo být velmi náročné to prožít, sebrat odvalu a svěřit se s tím dalším lidem a případně jít i na policii, kde by o věcech musel mluvit velmi podrobně. Během schůzky jsem oběma nastínila, jak by vypadal další postup, sdělila jsem ale také, že pokud sám již detaily uváděl na OSPODu, je více než pravděpodobné, že trestní oznámení/podnět k prošetření podají přímo oni a on tak nebude vystaven stresu z oznamování na policii. Na to mi Filip řekl, že

¹⁴³ kazuistika byla anonymizována

již na policii jednou sám byl a chtěl vše ohlásit, avšak policista jej poslal na služebnu v místě jeho bydliště a řekl mu, ať přijde v doprovodu zákonného zástupce...

Výstupem naší společné schůzky bylo, že Filip bude o věcech dál přemýšlet, rozmyslí si, jak chce dál postupovat. Také jsme si promluvili o bezpečnosti, o jakémsi plánu, jak se zachovat v případě, že by na něj otec třeba čekal před školou nebo, kdyby jej navštívil v Klokánku. Ujistil mě, že v Klokánku jsou „tety“ informované a že by ho chránily.

Intervence

Po asi dvou týdnech od společné schůzky mě kontaktovala pracovnice OSPOD, která se představila jako ta, na kterou se Filip obrátil se svým problémem a přála si, se mnou situaci probrat. Sdělila jsem jí, že bez přítomnosti chlapce, nebo bez jeho předchozího souhlasu s ní situaci probírat nemohu. Pracovnice však nakonec zformulovala přání zjistit, zda by měla hlásit na policii násilí ona nebo chlapec. Na toto jsem reagovat mohla a sdělila jsem jí tedy, že by bylo naprosto optimální a v souladu se zákonem, kdyby dala podnět policii, jelikož se hodnověrným způsobem dověděla o násilí na nezletilém dítěti, a proto by neohlášení (v případě, že by se prokázalo týráním) mohlo být i trestným činem. Navíc z podstaty pracovní pozice na OSPOD bych neváhala kontaktovat policii, jistě i chlapci pomůže, když nebude muset situaci řešit on sám ve svých 16 letech. Pracovnice ode mě následně zjišťovala paragrafy upravující problematiku domácího násilí a požádala mě, zda bych mohla chlapce doprovodit na případný výslech (podání vysvětlení). Což jsem jí potvrdila.

O několik dalších týdnů později se mi opět ozvala pracovnice z neziskové organizace, která byla v kontaktu jak s Filipem, tak s pracovnící OSPOD. Ta jí sdělila, že se chystá „výslech“ Filipa a snažila se zprostředkovat můj doprovod. S kolegyní jsme se dohodly na konkrétních termínech, kdy bych mohla Filipa doprovodit a pracovnice OSPOD následně zařídila podání vysvětlení na policii opět v jiném městě, než je jeho trvalá adresa.

S Filipem jsme si následně ještě telefonovali, připravovali se na policii a domluvili se, že mu samozřejmě řeknu na místě vše, co bude potřebovat a kdykoliv by něčemu nerozuměl, může se mi říci o pomoc. Během samotného „výslechu“ však nebudu moci do řízení nijak zasahovat.

Podání vysvětlení Filipa na policii

Na policii jsem se dostavila samostatně, bylo již předem dohodnuto, že Filipa na místo doprovodí vychovatelka z Klokánku a že k podání vysvětlení půjde následně se mnou (jako svou důvěrníci) a s pracovníkem OSPOD.

Do místnosti určené k podání vysvětlení nás přizvala mladá policistka, která nás také usadila. Poté, co místnost zavřela si sedla a bez většího očního kontaktu začala něco vyhledávat v počítači, po několika minutách se začala rozčilovat, že nemá zpřístupněný protokol a že bude muset kontaktovat místně příslušnou policii, aby jí dokument odemkla. Což následně udělala. Mezitím jí opět zazvonil telefon, a tak si vyřídila ještě jeden rozhovor, který působil ryze soukromým dojmem.

Když se konečně po deseti minutách, co jsme seděli v šedé nevzhledné prázdné místnosti, která působila strohým a nepříjemným dojmem, začala věnovat Filipovi, začala mu vysvětlovat, co bude následovat a vyžadovala na něm různé souhlasy, nevydržela jsem to a poprosila jsem jí, zda by mu mohla přinést alespoň vodu. Což následně udělala. Ve chvíli, kdy začala klást chlapci otázky, měla jsem ještě za to, že musí následovat nějaké (do)vysvětlení, nebo že se pokusí své otázky přeformulovat či nějak přizpůsobit chlapcově věku, intelektu a jeho individuálním schopnostem. To se bohužel nestalo, a tak Filip dostal například otázku „Jak dlouho a z jakého důvodu dochází

k fyzickému napadání ze strany otce?“ „Jak dlouho se osoba otce násilí na něm dopouští?“ atd. Filip zcela evidentně slovní zásobě nadpraporčice vůbec nerozuměl, a tak se celá první polovina výslechu nesla v duchu nepochopení. Policistka si toho však nemohla povšimnout, jelikož většinu času koukala do protokolu a od počítače k chlapci oči téměř nezvedla. Já jsem jako důvěrnice do celé věci nemohla zasahovat, pracovník OSPOD seděl v rohu a koukal z okna. Delší dobu jsem v sobě bojovala s tím, zda nenaruším jednání, když Filipovi občas vysvětlím, co po něm paní nadpraporčice vlastně chce. Když došlo na to, že policistka vytiskla protokol, aby si jej Filip po sobě přečetl, tak jsem si k němu sedla blíže a nabídla jsem mu, že mu budu předčítat a on, kdyby si na něco vzpomněl, nebo kdyby tam bylo něco, co by chtěl říci jinak, tak to dopoví. Toto zafungovalo jako velmi dobrá strategie, policistka neprotestovala, a tak jsem začala předčítat Filipova slova a když se mi zdálo, že vůbec neodpovídal na otázku, nebo když bylo jasné, že policistku nepochopil, položila jsem mu otázku sama a začala se ho doptávat. Policistka si okamžitě všimla, že chlapec mluví jinak a že jeho informace jsou úplnější, a ne tak chaotické. Začala jeho nová svědectví zapisovat a dala mi najevo, že nevadí, když se budu chlapce občas doptávat, aby se rozmluvil. V průběhu se k nám dokonce připojil i pracovník OSPOD, který se taktéž snažil opisem přiblížit některé z otázek policistky.

Po asi 3 a půl hodinách se dalo podání vysvětlení považovat za hotové. Filip se tedy policistky zeptal, co bude dál. Ona mu odpověděla, že neví, že tam byla jen od toho, aby s ním vedla rozhovor, ale dále věc bude řešit policie místně příslušná. S tou odpovědí jsem se nespokojila a poprosila jsem jí, zda by nemohla zkusit přiblížit své obecné zkušenosti s takovou problematikou, a tak mu tedy alespoň sdělila, že budou následovat výslechy dalších svědků a teprve potom se rozhodne.

Závěr

Dnes již vím, že byla celá věc odložena, protože se pro hrubé jednání otce nenašel dostatečný počet svědků, kteří by byli ochotni jeho chování k nevlastnímu synovi potvrdit, matka vše popřela. Chlapec byl svěřen na vlastní přání (na návrh OSPOD) do péče dětského domova, kde jej nadále navštěvuje pracovnice neziskové organizace.

Veškerá jeho odvaha, touha po spravedlnosti a změně se bohužel v našem systému pomoci ocitla ztracena, zapadla ve změti paragrafů a síti nepochopení.